

ჯონი კვიციანი

**აზნაზურ-ქართული ინტეგრაციის
პრობლემები XX-XXI ს.ს.**

(სოციალურ-კულტურული ასპექტები)

**გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2013**

ნაშრომში ცივილიზაციური მეთოდოლოგიის საფუძველზე გაანალიზებულია აფხაზურ-ქართული ინტეგრაციის პრობლემები და კონფლიქტის გამომწვევი მიზეზები XX–XXI სს.

ნაჩვენებია, რომ საბჭოთა მოდერნიზაციულმა და ამ მიმართულებით პოსტსაბჭოური პოლიტიკის ინერციამ საქართველოში და მის სამეზობლოში (ჩრდილოეთ კავკასია) ჩიხში მოაქცია საბჭოთა კავშირში ხელისუფლების მიერ გატარებული ეროვნული პოლიტიკა. ავტორის აზრით საჭიროა ამ უკანასკნელის ეროვნულ-კულტურული პრობლემატიკის სიბრტყეში გადაყვანა. ამასთან დაკავშირებით ნაშრომში წარმოდგენილი აზრი ითხოვს, საქართველოში სოციალური ინტეგრაცია მშვიდობიანად ეგუებოდეს კულტურულ მრავალფეროვნებას და ამის საფუძველზე ახდენდეს ახალი სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირებას.

რედაქტორი დაზმირ ჯოჯუა

© ჯ. ჯვიციანი, 2013

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2013

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-22-086-9

შესავალი

საქართველოს დემოკრატიული აღმშენებლობის პროცესში აფხაზეთის პრობლემის გადაუჭრელობა ემუქრება ქვეყნის უსაფრთხოებას, ხელს უშლის მის ახალ სოციალურ-კულტურულ ინტეგრაციას. საბჭოთა მოდერნიზაციის პირობებში აფხაზეთის კონფლიქტთან დაკავშირებით წარმოდგენილი დეზინტეგრაციული ფაქტორების გამომწვევი მიზეზების ჩვენება, ამდენად, წარმოადგენს აქტუალურ ამოცანას.

სიტუაცია უფრო მეტად დაძაბა რუსეთის მიერ აფხაზეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარებამ 2008 წლის აგვისტოს საქართველო-რუსეთის ომის შემდეგ. შექმნილი ვითარება ბევრ პრობლემებს უქმნის თვით აფხაზეთსა და რუსებსაც, როგორც ქვეყნებს შიგნით, ისე გარეთაც.

ხომ არ არის საქართველო-რუსეთის ურთიერთობებში შექმნილი ვითარება საბჭოთა მოდერნიზაციის შედეგებით განპირობებული? საბჭოთა კავშირში წარმოქმნილმა სოციალურ-კულტურული ხასიათის რომელმა ფაქტორებმა გამოიწვია, კერძოდ, არამარტო საქართველოს, არამედ თვით სსრკს დაშლაც? ხომ არ გამხდარან საქართველო და რუსეთი საბჭოთა მოდერნიზაციული პოლიტიკის მსხვერპლნი?

გასულმა დრომ გვიჩვენა, რომ ქართულ-აფხაზური პრობლემის დარეგულირება სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია არა მარტო ქართველებისა და აფხაზებისათვის, არამედ კავკასიის რეგიონის ყველა იმ ქვეყნისათვის, რომელიც ამ პრობლემაში პირდაპირ თუ ირიბად არის ჩართული და, აგრეთვე, საერთაშორისო თანამეგობრობისათვის. დღეს სეპარატიზმი, განსაკუთრებით მსოფლიოს ფინანსური კრიზისის ფონზე, ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებშიც კი (ესპანეთი, დიდი ბრიტანეთი და სხვ.) ახალ მომხრეებს იძენს. სეპარატიზმი მთელ მსოფლიოს

ემუქრება და ითხოვს საზღვრების ურღვევობის შესახებ ჰელსინკის 1975 წლის შეთანხმების გადახედვას, რასაც შეუძლია გამოიწვიოს მსოფლიოში ორ ათასზე მეტი ეთნოსის მისწრაფება თვითგამორკვევისა და საკუთარი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნების შექმნისაკენ. ეს კი, თავის მხრივ, მსოფლიოში უპრეცედენტო დესტაბილიზაციას შექმნის.

ამავე დროს აღსანიშნავია, რომ მსოფლიოში დღეს შექმნილი ვითარება მისი პროგრესისკენ სვლის ტენდენციას არ წარმოადგენს. პირიქით, გლობალიზაციის (მსოფლიო ინტეგრაციის) პარალელურად მიმდინარეობს რეგიონალიზაციის (ლოკალური ინტეგრაცია) პროცესი, რომელიც, რაციონალურ აზროვნებასთან ერთად, ხელს უნდა უწყობდეს ახალი იდენტურობის, ინტეგრალური აზროვნების დომინანტური მატრიცის მქონე ადამიანის ჩამოყალიბებას.

კავკასიის რეგიონში ოთხი სახელმწიფოს (საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი, რუსეთის ფედერაცია) თანაარსებობის ბოლო ოცი წლის ისტორია ცხადყოფს, რომ რეგიონის ინტეგრაციას, თანამედროვე გამოწვევების ფონზე (სეპარატიზმი, ტერორიზმი, მსოფლიო ფინანსური კრიზისი და ა.შ.), ალტერნატივა არ გააჩნია.

კავკასიის ქვეყნებიდან, ვერცერთი ცალ-ცალკე აღებული, ვერ გასცემს პასუხს იმ გამოწვევებს, რომელთა წინაშეც ისინი დრომ დააყენა. ამისი კარგი დასტურია მათი პოსტსაბჭოური ისტორიის ოცწლიანი, ე. წ. მოდერნიზაციის წლები, როდესაც სიტყვა და საქმე დიდ კონტრასტში იყო ერთმანეთთან.

აზროვნების ინერცია, რომელიც დაფუძნებულია მარქსისტულ-ლენინურ ფორმაციულ მეთოდოლოგიაზე, ერთა თვითგამორკვევას დღესაც ეთნიკურობას უკავშირებს და აქტუალურს ხდის მის ეროვნულ-ტერიტორიულ სახელმწიფოებრივ ხედვას.

ამავე დროს, როგორც ნ. ლუმანის ნაშრომებშია ნაჩვენები, დედამიწაზე მსოფლიო საზოგადოების ფორმირების პროცესი მიმდინარეობს. ავტორი ხაზს უსვამს მსოფლიო თანასაზოგადოების არსებობას ფუნქციონალური დიფერენციაციის საფუძველზე და აღნიშნავს, რომ რეგიონულ გაერთიანებებს არ ძალუძთ ბრძოლა მოუგონ მსოფლიო თანასაზოგადოებას. რეგიონული ინტეგრაცია წამგებიანია, როდესაც სუბიექტები ცდილობენ თავი დაიმკვიდრონ საერთაშორისო გავლენების საწინააღმდეგოდ(1).

ამრიგად, თუ რამდენად დაუჭერენ მხარს კავკასიელი ერები მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესს მსოფლიო საზოგადოების შესაქმნელად, ეს ბევრი რამით იქნება დამოკიდებული საზოგადოებაში მეთოდოლოგიური პლურალიზმის დამკვიდრებაზე, რაც, თავის მხრივ, შესაძლებელს გახდის გადავაფასოთ ჩვენი სახელმწიფოებრივი მოწყობის ისტორიის პერიოდი XX-XXI საუკუნეებში.

თავი I. პრობლემის ისტორიოგრაფია

ქართულ ისტორიოგრაფიაში აფხაზურ პრობლემასთან დაკავშირებული სამეცნიერო კვლევების ფართო სპექტრი არსებობს, განსაკუთრებით, აფხაზეთის 1992-1993 წწ. კონფლიქტის შემდგომი პერიოდიდან (მ. ლორთქიფანიძე, ლ. თოიძე, ე. ხოშტარია-ბროსე, ჯ. გამახარია, გ. ანჩაბაძე, გ. გასვიანი, თ. მიბჩუანი, ზ. პაპასჭირი, დ. სტურუა, დ. ჯოჯუა, გ. ნოღია, დ. დოღბაიძე, ვ. კემელავა, ზ. სორავა, ბ. კვარაცხელია, ა. სონდულაშვილი და სხვ.) დასმულ პრობლემას საკმაოდ ყურადღებას უთმობენ აფხაზი და რუსი მკვლევარებიც (ი. ანჩაბაძე, ვ. ჩირიკბა, ს. ლაკობა, ა. ლეფსაია, ს. დამენია, ს. ჩერვონნაია, ვ. შნირელმანი, ვ. ზახაროვი, ა. არეშევი, ე. სემერიკოვა და სხვ.).

დასახელებულ ავტორთა დიდი ნაწილი თავის კვლევებს კონფლიქტის გამომწვევი მიზეზების ძიებას უკავშირებს. ამ მიზეზების ძიება კი ჩვენს მიერ განსაზღვრულ ქრონოლოგიურ ჩარჩოს სცილდება, თუმცა საკითხის სპეციფიკურობა მოითხოვს გარკვეულ ისტორიულ ექსკურსს წარსულში.

წარსულთან კავშირში მეცნიერების ყურადღების ცენტრში ექცევა აფხაზი ხალხის წარმომავლობისა და მათი ტერიტორიული განსახლების საკითხი. აკადემიკოსი მ. ლორთქიფანიძე უნდა გამოხატავდეს ქართველ მკვლევართა დიდი ნაწილის აზრს, რომ აფხაზების (აფსუები) დასავლეთ საქართველოში ქართველებთან ერთად „ერთნაირად მკვიდრი მოსახლეობაა“, რომ აფხაზები აქ „უძველესი დროიდანაც და XVII საუკუნიდანაც ცხოვრობენ (1).

ამ საკითხთან დაკავშირებით არის სხვა თვალსაზრისიც, მაგალითად, გ. გასვიანის შეხედულება ამ საკითხზე ემყარება პ. ინგოროყვას ნაშრომის „გიორგი მერჩუღე“ კონცეფციას და თვლის, რომ აფხაზეთის ძველი მოსახლეობა ქართველები (ქართველური ხალხი) იყო, ხო-

ლო აფხაზ-აბაზები და ადიღე-ჩერქეზები აფხაზეთში გვიან ჩამოსახლებულნი არიან, რომელთაც იმ ქვეყნისა და ხალხის სახელი ეწოდათ და ადგილობრივ ქართველებთან შედარებით, ყოველთვის უმცირესობას შეადგენდნენ (2). ამ მოსაზრებას ქართულ ისტორიოგრაფიაში საყოველთაო გავრცელება არ მიუღია.

გ. ანჩაბაძე მიიჩნევს, რომ „აფხაზური ეთნოსი თავდაპირველად მონაწილეობდა ერთიანი საქართველოს შენებაში და მისი ხალხის ნაწილად აღიქმებოდა“, ხოლო XV-XVI საუკუნეების შემდეგ, ავტორის აზრით, ხდება აფხაზი ხალხის „ერთგვარი ჩამოშორება სრულიად საქართველოსგან“. ამის მიზეზი, მისივე აზრით, გახლდათ შესუსტება ქრისტიანობისა, რომელიც აქ უცხო ენაზე იყო გავრცელებული. ხაზი ესმება იმასაც, რომ ქრისტიანობა აფხაზეთში ადრეც ზედაპირულად იყო გავრცელებული. გ. ანჩაბაძე აღნიშნავს, რომ „ქართული ენა აფხაზეთში მხოლოდ გაბატონებული კლასისთვის იყო ხელმისაწვდომი, ხოლო მოსახლეობის ფართო ფენები მას არ ფლობდნენ“. ამის მიზეზად სახელდება აფხაზური ეთნოსის ქართულენოვანი მოსახლეობისაგან გამოიჯენა დასავლურ-ქართული ენობრივი (მეგრული, სვანური - ჯ. კ.) ბარიერებით. ამის გამო, ავტორის აზრით, „აფხაზეთში, იგივე სამეგრელოსგან განსხვავებით, ფეხი ვერ მოიკიდა ერთიანი ქართველი ხალხისადმი კუთვნილების შეგნებამ“ (3).

გ. ანჩაბაძისაგან განსხვავებით, ა. ბაქრაძეს მიაჩნია, რომ აფხაზეთში მოსახლეობის ერთი ნაწილის მიერ ისლამის აღიარებამ „გააჩინა ბზარი აფხაზეთსა და დედა-საქართველოს შორის“, და რომ “ეს ბზარი ოსტატურად გამოიყენა რუსეთმა, თანდათანობით გაზარდა და გააღრმავა იგი“. ავტორის აზრით, ყოველივე ამის შემდეგ ადგილი ჰქონდა მუჰაჯირობას, რაც რუსეთის ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკის ძალისხმევით იქნა განხორციელებული და

აფხაზების თურქეთში გადასახლებით დასრულდა. ავტორი ხაზს უსვამს, რომ ერთადერთი ხალხი, ვისაც აფხაზეთში გამოთავისუფლებულ მიწებზე დასახლება ეკრძალებოდა, იყვნენ ქართველები. ა. ბაქრაძე ყურადღებას მიააყრობს 1864-1921 წლების მოვლენებს, როდესაც აფხაზეთში „ძირეული ცვლილებები მოხდა“, ანუ „აფხაზთა ერთი ნახევარი თურქეთში გადასახლდა და არსებითად გათურქდა“ და „აფხაზთა მეორე ნახევარი, მართალია, შინ დარჩა, მაგრამ ცარიზმის გამარუხებელი პოლიტიკის წყალობით გარუსდა და ქართული ეროვნული სამყაროდან გადავიდა რუსულ ეროვნულ სამყაროში“ (4).

ბ. კვარაცხელიას ამასთან დაკავშირებით მოჰყავს აფხაზეთში XIX-XX სს. მიჯნაზე მოღვაწე ცნობილი ქართველი განმანათლებლისა და საზოგადო მოღვაწის ნიკო ჯანაშიას სიტყვები: „ქართული ენა განდევნილია სკოლიდან, ეკლესიაში არ აძლევენ ნებას ქართველებს ქართულად მოისმინონ წირვა-ლოცვა... და ამიტომ არაფერი არ უნდა დავიშუროთ, რომ ცოტათი მაინც შევასუსტოთ ჩვენი ძალად გაუცხოვნება...“. ამასთან ერთად, ავტორი მიუთითებს ნ. ჯანაშიას მიერ XX საუკუნის დასაწყისში ქართულ პერიოდიკაში გამოქვეყნებულ სტატიაზე, სადაც ნათქვამია, რომ XIX საუკუნის სამოციანი წლების ქართველი მოღვაწეების მიმართ გამოთქმული იყო საყვედური იმის თაობაზე, რომ მათ არაფერი არ იღონეს აფხაზეთში ქართველი მოსახლეობის დასახმარებლად (5). აქვე გვინდა აღვნიშნოთ ჯ. გამახარიას მოსაზრება, რომ ქართული ეროვნული იდეის ზრდასთან ერთად (ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით), რუსეთის იმპერია ჩქარობდა აფხაზეთში დაეჩქარებინა ასიმილაციური პროცესები (6).

აფხაზი მკვლევარი ა. ლეფსაია აღნიშნავს, რომ სწორედ „ქართული ნაციონალიზმის ზრდას მიყვავართ იქამდე, რომ მეფის რუსეთი იწყებს მის შეფასებას, როგორც საფრთხეს და ამიტომ ამიერიდან ის ფსონს დებს

აფხაზებზე“. მიუხედავად იმისა, რომ ცარიზმმა 1864 წლის აჯანყების შემდეგ აფხაზები „დამნაშავე ხალხად“ გამოაცხადა. მოგვიანებით ეს ბრალდება იხსნება და ავტორის აზრით, იწყება „დაყავი და იბატონეს“ პოლიტიკის გატარება (7).

ყურადღებას იპყრობს ჯ. გამახარიას შეფასება, რომ ცარიზმის ამგვარი პოლიტიკა აქტიურ ფაზაში შედის XIX ს. 80-90-იან წლებში ავტორი იმოწმებს ნიკო ჯანაშიას მიერ 1909 წელს ქართულ პრესაში გამოქვეყნებულ წერილს, სადაც ნათქვამია: „ესლა მინდა აღვნიშნო თუ როგორ იცვლებიან დრონი და გარემოებანი, აქამდე თუ აფხაზებს ერეკებოდნენ (რუსები – ჯ. გ.) და გაიძახოდნენ „მოგვმორდით თავიდანაო“, ესლა ვითომ მათ ელოლიაგებიან და ესეც მხოლოდ იმიტომ, რომ ბოლო მოუღონ და მოსპონ ის მცირერიცხოვანი ნაშთი ისტორიული კავშირისა, რომელიც მრავალი საუკუნის განმავლობაში აერთიანებდა აფხაზთა და ქართველთა“ (8).

ა.ლუფსაიას ამავე დროს მიაჩნია, რომ აფხაზეთის კონფლიქტში მხოლოდ რუსეთის დადანაშაულება მცდარია და რომ მარტო აფხაზურ და ქართულ მხარეებს შორის არსებულმა დაძაბულობამ მიიყვანა საქმე აფეთქებად. ერთ-ერთ მიზეზად ის მიიჩნევს მუჰაჯირობის ფაქტს, რომლის შედეგადაც ვითომცდა ბევრ ქართველ გლეხს შესაძლებლობა მიეცა აფხაზეთში დასახლებულიყო, და რომ ამან დაუდო სათავე ქართველების მიმართ აფხაზების უკმაყოფილებას (9). საქმე კი პირიქით იყო –რუსეთმა აკრძალა ქართველების ჩასახლება აფხაზეთში და ხელი შეუწყო აქ ჩამოსახლებულიყვნენ რუსები, სომხები, ბერძნები და სხვ. ბ. კვარაცხელია ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავს ნიკო ჯანაშიას უკმაყოფილებას XIX საუკუნის სამოციანი წლების ქართველი მოღვაწეების მიმართ, რომ მათ არაფერი იღონეს აფხაზეთში ქართველი მოსახლეობის დასახლებლად (10).

ვეთანხმები ა. ლეფსაიას, რომელიც სამართლიანად უსვამს ხაზს ქართული ნაციონალიზმის ზრდას, რაც იმ დროს დამახასიათებელი იყო ბევრი სხვა ხალხისთვისაც, რომლებიც იმპერიების მხრიდან ჩაგვრას განიცდიდნენ. განსაკუთრებულად ეს ეხებოდა რუსეთის იმპერიას, რომელიც XIX-XX სს. მიჯნაზე კულტურულ-ცივილიზაციურ „ჰიბრიდს“ წარმოადგენდა (ქვეყნის ფეოდალურ-აგარარული და კაპიტალისტურ-ინდუსტრიული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა) და მისი „დაყავი და იბატონეს“ პოლიტიკა განსაკუთრებული სიმძიმით აწვებოდა დაპყრობილ ხალხებს. ფეოდალური და კაპიტალისტური მართვის ნარევი პოლიტიკის მოსახლეობაზე ზეწოლამ, ეთნიკური ნაციონალიზმის ზრდამ და მათ შორის წინააღმდეგობების მატებამ დაამხო რუსეთის ცარიზმი.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა 1918-1921 წ.წ.

ა. ლეფსაია თავის ნაშრომში განიხილავს XX საუკუნის დასაწყისში აფხაზების ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძების საკითხს და მიიჩნევს, რომ 1918-1919 წლებში აფხაზეთში საბოლოოდ ჯერ კიდევ არ იყო ჩამოყალიბებული ქართველის, როგორც მტრის ნეგატიური იმიჯი. ავტორი აქვე აღნიშნავს, რომ მათ შორის ნდობის ხიდის საბოლოოდ ჩატეხვა მოხდა 1930-1950 წლებში. მისი აზრით მაშინ, როდესაც სკოლებში ხდებოდა აფხაზური ენის აკრძალვა, საერთო მოსახლეობასთან შედარებით აფხაზების ხვედრითი წილის შემცირება, ქართველებისგან განსხვავებით. ყოველივე ამან, ავტორის თვალსაზრისით, საბოლოოდ შეუწყო ხელი აფხაზეთში ჩამოყალიბებულიყო ქართველის, როგორც მტრის ხატი (11).

ა. მენთეშაშვილი აღნიშნავს, რომ ცარიზმის დამხობის (1917 წ. თებერვალი) შემდეგაც 1917-1921 წლებში რუსეთი კვლავ განაგრძობდა „დაყავი და იბატონეს“ პოლიტიკას. იგი მიუთითებს, რომ აფხაზეთის დემოკრატიული

ინტელიგენცია დ. გულიას მეთაურობით ქართველ ხალხთან ეროვნულ-კულტურულ საწყისებზე დაახლოების ინიციატივით გამოდიოდა. ავტორი აღნიშნავს, რომ დემოკრატიულ საქართველოს სოხუმის „ოკრუგისათვის“ არაერთი ბრძოლის გადატანა მოუხდა გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის მეთაურობით დენიკინის თეთრგვარდიელებთან და ბოლშევიკურ რაზმებთან. საინტერესოა ა. მენთეშაშვილის მიერ წარმოდგენილი მასალები 1918 წლის 25 სექტემბერს საქართველოსა და ყუბანის ხელისუფლების წარმომადგენელთა შორის გამართული თათბირიდან. ამ თათბირზე “მოხალისე არმიის” გენერალი ალექსეევი ცდილობდა მიედწია გაგრისა და სოჭის ოლქების „სუფთა რუსულ“ ოლქებად აღიარებისათვის და ხაზს უსვამდა ყუბანის მხარის შემადგენლობაში მათი შესვლის აუცილებლობას. ამაზე კი საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენელი ე. გეგეჭკორი პასუხობდა, რომ მოლაპარაკება მხოლოდ 1905 წელს დადგენილი საზღვრების აღიარებით იქნებოდა შესაძლებელი. რა თქმა უნდა, 1905 წელს ცარიზმის მიერ დადგენილი ადმინისტრაციული საზღვრები არ ატარებდა შემთხვევით ხასიათს. სიმართლე არ იყო ვორობიოვის განცხადება თითქოსდა აფხაზეთში მაშინ სულ რამდენიმე ასეული ქართველი ცხოვრობდა და ვითომცდა ამიტომ აფხაზების თვითგამორკვევის იგნორირება არ შეიძლებოდა. ა. მენთეშაშვილი აღნიშნავს, რომ 1917 წელს აფხაზეთში ცხოვრობდა 74,846 (42,1%) ქართველი, 28,121 (21,4%) აფხაზი, 20,893 (11,7%) რუსი, 20,673 (11,7%) ბერძენი, 18,212 (10,2%) სომეხი და სხვ. (12).

საინტერესოა პარიზის სამშვიდობო კონფერენციაზე წარსადგენად ივ. ჯავახიშვილისა და სამხედრო ექსპერტი. ოდიშელიძის მონაწილეობით შექმნილი დოკუმენტი საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის შესახებ. ეს დოკუმენტი იწყება ი. ოდიშელიძის სიტყვებით: „თვითონ ბუნე-

ბამ განსაზღვრა საქართველოს საზღვრები და ისტორიამ დაამტკიცა ისინი... ჩრდილოეთიდან ის კავკასიონის ქედით ბუნებრივად გამოიყო, რის იქეთაც ქართული მოსახლეობა იშვიათად გადადიოდა... ადრე ტუაფსედან დაწყებულები, ხოლო XV-ან XIX ს-მდე საქართველოს ჩრდილოდასავლეთი საზღვარი გადიოდა მდინარე მაკოფსზე, ანუ, მიწები, შავ ზღვასა და კავკასიონის მთავარ უღელტეხილს შორის გაგრის დეფილედან მდინარე მაკოფსეს შესართავამდე, ე. ი. მთლიანად ახლანდელი სოჭის ოლქი ყოველთვის საქართველოში შედიოდა, სანამ თვითონ საქართველო არ შევიდა რუსეთის შემადგენლობაში". საყურადღებოა ა. მენთეშაშვილის მიერ მოტანილი ფაქტი გენერალ-მკვლევრის კუზმინ-კარავევის წიგნიდან, რომ 1894 წელს ქ. სოჭში 460 მოსახლიდან 11 რუსი, 440 ქართველი და 9 სხვა ეროვნების მოსახლე ცხოვრობდა. ამის შემდგომ რუსი მოსახლეობის რაოდენობა სოჭის ოლქში (1919 წ.) გაიზარდა, მაგრამ მიუხედავად ამისა ქართველების რაოდენობა მაინც 22% შეადგენდა (13).

ე. ხოშტარია-ბროსე აღნიშნავს, რომ 1917 წლის ნოემბერში ქართველი მენშევიკების ინიციატივით სოხუმში შექმნილმა აფხაზეთის სახალხო საბჭომ 1918 წელს მოითხოვა საქართველოს ფარგლებში შექმნილიყო აფხაზეთის ავტონომია ფართო უფლებებით და, ამასთან ერთად, საქართველო იღებდა ვალდებულებას აფხაზეთის ადრინდელი საზღვრების აღდგენისა (14). ავტორი აღნიშნავს, რომ „ამ გეგმის განხორციელება, აფხაზეთის დაუფლებისათვის, „თეთრებს“ და „წითლებს“ შორის ბრძოლებისა და სხვა მიზეზების გამო, ვერ მოხერხდა. მისი სტატუსის განსაზღვრა შესაძლებელი გახდა 1920 წლის დეკემბერში, როდესაც მცირე საკონსტიტუციო კომისიის მიერ შემუშავებულ იქნა „დებულება აფხაზეთის ავტონომიური მმართველობის შესახებ“, რომელიც საქართველოს კონსტიტუციასთან ერთად დამტკიცდა 1921 წლის 21 თებერვალს. ავ-

ტორი ყურადღებას აქცევს, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა არა მარტო აღიარებდა აფხაზეთის საშინაო საქმეების თვითმმართველობის უფლებას, ის აგრეთვე უზრუნველყოფდა მის უსაფრთხოებასა და ტერიტორიულ მთლიანობას. საქართველოს მთავრობის მიერ განხილულ იქნა აფხაზეთის მიერ დასმული პრობლემა სამშობლოში აფხაზი მუჰაჯირების დაბრუნების შესახებ. როგორც აღნიშნავს ე. ხოშტარია-ბროსე, ეს საკითხი ნ. ჩხეიძემ განსახილველად დასვა ანტანტის ქვეყნების წარმომადგენლებთან. ამასთან ერთად, საქართველოში გატარდა ღონისძიებები აფხაზური ენის სწავლების შემოღებასთან დაკავშირებით. დიდი მოვლენა იყო აფხაზეთის კულტურულ-საზოგადოებრივ ცხოვრებაში პირველი აფხაზური გაზეთის “აფსნი“-ს გამოცემა, რომელიც 1919-1920 წლებში დ. გულიას რედაქციით გამოდიოდა.

ამრიგად, ე. ხოშტარია-ბროსეს აზრით, აფხაზი სეპარატისტებისა და ტენდენციურ ავტორთა მცდელობა წარმოადგინონ აფხაზეთისადმი საქართველოს რესპუბლიკის დამოკიდებულება, როგორც „მტრული“, „აგრესიული“, „ტერორისტული“ და ა. შ. ყოველად უსაფუძვლოა და ისტორიის ფალსიფიკაციას წარმოადგენს, იმ მიზნით, რომ ქართველები და აფხაზები დაუპირისპირონ ერთმანეთს (15).

რუსი მეცნიერი ვ. შნირელმანი უარყოფითად ავასებს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციას (1921 წლის 21 თებერვალი, მუხლი 107), სადაც აფხაზეთი წოდებულ იქნა „სოხუმის ოლქად“, საქართველოს განუყოფელ ნაწილად და ქართული ენა ცხადდებოდა სახელმწიფო ენად, თუმცა იმავე დროს აფხაზეთის სახალხო საბჭოს უფლება ენიჭებოდა სკოლებში და საქმის წარმოებისათვის შემოეღო ნებისმიერი ადგილობრივი ენა (16).

ვგიქრობ, დღეს უკვე შეიძლება საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ეს მცდელობები შეფასდეს

სწორად გადადგმულ ნაბიჯად ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მშენებლობის გზაზე, რადგან ეს ყოველივე ერთ სახელმწიფოში ორი სახელმწიფოს არსებობას გამორიცხავდა. გარკვეულწილად, ქართველი სოციალ-დემოკრატების მიერ აფხაზეთის მიმართ გატარებული ამგვარი პოლიტიკა ხომ არ არის პასუხი აფხაზი მკვლევრის ო. დამენიას მოსაზრების მიმართ. ამ მეცნიერის აზრით, ქართული შეგნება აფხაზეთს აღიქვამს როგორც საქართველოს ნაწილს. ამავე დროს ო. დამენია მიიჩნევს, რომ იგივე შეგნება აფხაზებს მოიაზრებს სხვა, არაქართველ ეთნოსად. აფხაზეთის ტერიტორია, ქართველების შეგნებით, არის საქართველოს ნაწილი, მაგრამ აფხაზი ხალხი არ არის ნაწილი ქართველი ხალხისა (17).

დღევანდელი გადასახედიდან ჩანს, რომ საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის მთავრობა თავის გადაწყვეტილებაში არ ყოფილა შეპყრობილი იმ წინააღმდეგობით, რაზედაც ო. დამენია ხაზს უსვამს. ეს მიუხედავად იმისა, რომ პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ (1918 წ.) ევროპის რუკის გადაკეთების ძირითად პრინციპად იქცა ე.წ. ერი-სახელმწიფოების შექმნა ეთნიკურ-ენობრივი პრინციპით. ჩემი აზრით, ქართული სახელმწიფოს მიერ გატარებული პოლიტიკა, ერთი სახელმწიფოს შიგნით ფართო თვითმმართველობა და კულტურული ავტონომია მინიჭებოდა აფხაზ ხალხს, ვფიქრობ, პოზიტიური მიდგომა გახლდათ.

ცნობილი ისტორიკოსი ე. ჰობსბაუმი აღნიშნავს, რომ პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ერი-სახელმწიფოების მშენებლობის პრინციპს საფუძვლად დაედო „ერების თვითგამორკვევის უფლება“. ამ პრინციპს როგორც მაშინ, დღესაც იზიარებენ ისინი, ვინც შორსაა რეგიონების ეთნიკური და ენობრივი რეალობებიდან; იმ რეგიონებისა, რომლებიც გამიზნულია ერთგვაროვანი ერი - სახელმწიფოებად დაყოფისათვის. მისივე აზრით, ასეთმა მიდგომამ კრა-

ხი განიცადა, რისი შედეგებიც ევროპაში დღეს კარგად ჩანს. ავტორს მხედველობაში აქვს 1990-იანი წლების ეროვნული კონფლიქტები (სამოქალაქო ომი იუგოსლავიაში, სეპარატისტული მღელვარებები სლოვაკეთში, კონფლიქტი უნგრეთსა და რუმინეთს შორის ტრანსილვანიასთან დაკავშირებით, სეპარატიზმი მოლდავეთში, კავკასიაში და სხვ.), რაც, მისი აზრით, ვერსალის საზავო გადაწყვეტილებების (1919 წ.) გამოძახილს წარმოადგენს (18).

საბჭოთა საქართველო – აფხაზეთი. ჩვენს განსაკუთრებულ ყურადღებას წარმოადგენს სპეციალური ლიტერატურა, რომელიც პოსტსაბჭოთა დროს გამოიცა და შეისწავლის საბჭოთა საქართველოში არსებულ სოციალურ-კულტურულ რეალობას 1921-1991 წლებში (ლ. თოიძე, გ. ნოღია, ჯ. გამახარია, ზ. პაპასქირი, დ. ჯოჯუა, დ. დოლბაიძე, ბ. კვარაცხელია და სხვ.). ამ ავტორთა შრომებში ძირითადად ყურადღება ეთმობა ქართულ-აფხაზეთური სოციალურ-პოლიტიკური ურთიერთობების ასპექტებს. თითქმის ყველა ქართველი ავტორის ნაშრომში 1921 წლის თებერვალში ბოლშევიკური არმიის საქართველოში შემოჭრა შეფასებულია საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის დამხობად და ქვეყნის ოკუპაციად. გ. ნოღია აღნიშნავს ქართველებისა და აფხაზების განსხვავებულ დამოკიდებულებას საბჭოთა პერიოდის მიმართ. იგი აღნიშნავს, რომ 1921 წელს დაკარგული დამოუკიდებლობის აღდგენის საშუალება საქართველოს მიეცა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ და, აქედან გამომდინარე, ავტორის აზრით, ის რაც ხდებოდა საბჭოთა ხელისუფლების დროს და რასაც თავზე ახვევდნენ უცხო ქვეყნის საოკუპაციო ძალები, იყო არალეგიტიმური. გ. ნოღია ხაზს უსვამს, რომ იგივეს თქმა არ შეიძლება აფხაზებზე, რომელთა თანამედროვე სახელმწიფოებრიობა (უფრო მეტად მისი პირველსახე) პირველად განხორციელდა საბ-

ჭოთა დროს და დაეხმარა მათ ეროვნულ-პოლიტიკური შეგნების ფორმირებაში. ამიტომ, ქართველებისგან განსხვავებით, აფხაზები თავიანთ პოსტსაბჭოური პრინციპების ლეგიტიმურობას ამყარებენ თავიანთი ისტორიის საბჭოთა პერიოდზე მინიშნებებით (19).

ბევრი კამათია აფხაზეთის სტატუსის შესახებ. ისტორიკოსმა ლ. თოიძემ სპეციალური ნაშრომი მიუძღვნა ამ პრობლემას. ის აღნიშნავს, რომ საბჭოთა ხელისუფლების დროს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა გახლდათ ეროვნული სახელმწიფოებრიობის უზენაესი ფორმა. შემდგომ მოდიოდა ავტონომიურობის სამი ტიპი: საბჭოთა ავტონომიური სოციალისტური რესპუბლიკა, ავტონომიური ოლქი და მშრომელთა კომუნა.

საყურადღებოა, რომ თათრეთს, ბაშკირეთს, დაღესტანს, ყაბარდო-ბალყარეთს, ყარაჩაეთ-ჩერქეზეთსა და სხვ., რომლებიც ხასიათდებოდნენ ეთნიკური თვალსაზრისით უფრო მრავალრიცხოვანი მოსახლეობითა და ტერიტორიების შედარებით დიდი მოცულობით, არ მინიჭებიათ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების სტატუსი. სახელმწიფოებრიობის ასეთი სტატუსის ღირსად 1921 წლის მარტში მხოლოდ აფხაზეთი ჩათვალეს (20). თუმცა, ამავე დროს, გაუგებრობების თავიდან აცილების მიზნით, განიხილებოდა საკითხი რუსეთის ფედერაციაში მისი შესვლის შესახებ, 1921 წლის ნოემბერ-დეკემბერში საქართველოსა და აფხაზეთს შორის დადებულ სახელშეკრულებო აქტის საფუძველზე. აფხაზეთი მთელი 10 წლის განმავლობაში სახელშეკრულებო რესპუბლიკის სტატუსით შედიოდა საქართველოს შემადგენლობაში. ავტორის მიერ ამ საკითხთან დაკავშირებით ვრცლად მოტანილ ანალიზში ხაზი ესმება, რომ, მაშინდელი აფხაზეთის ხელმძღვანელობის აზრით, აფხაზეთის დამოუკიდებლობა გახლდათ „დროებითი“, „ერთი წუთით“, „ფორმალობა“ და ა. შ. (21).

ამ საკითხის მიმართ აფხაზი მეცნიერების დამოკიდებულება დაყვანილია სუბიექტური მიზეზების ძიებამდე; მაგალითად, ვ. ჩირიკბა აღნიშნავს, რომ „აფხაზეთი 1931 წელს მაინც რჩებოდა მოკავშირე რესპუბლიკად და მას სტალინის ნებით დაუქვეითდა სტატუსი ავტონომიურ რესპუბლიკამდე საქართველოს შემადგენლობაში“ (22).

რა თქმა უნდა, აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსის საკითხი სტალინისა და ბერიას სუბიექტური ნებით არ გადაწყვეტილა. ის სხვა ობიექტური მდგომარეობით იყო განპირობებული. ლ. თოიძე ასეთ გარდაქმნას უკავშირებს აფხაზეთში სიტუაციის რეალურ მდგომარეობაში მიყვანასთან და თვლის, სსრკ საერთო ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მშენებლობის დოქტრინის უნიფიკატორულ მოთხოვნებთან შესაბამისობაში მოყვანად (23).

საბჭოთა პერიოდის ქართულ-აფხაზური სოციალურ-კულტურული საკითხების ანალიზი საბჭოურ ისტორიოგრაფიაში ატარებდა პოლიტიზირებულ ხასიათს. მაგალითად, აფხაზური დამწერლობის, ენის, განათლების, მეცნიერებისა და სხვა საკითხების განხილვისას სუბიექტური შეფასებები გადაწონის ობიექტურს. ბევრი რუსი და აფხაზი მეცნიერის აზრით, დამნაშავე „თბილისის ხელმძღვანელების არაშორსმჭვრეტელური პოლიტიკაა“ (24). ზოგადად აფხაზი მეცნიერები აღნიშნავენ მათ ისტორიულ მესხიერებაში ჩარჩენილ საბჭოთა პერიოდის მტკივნეულ მოვლენებს და ყურადღებას ამახვილებენ, კერძოდ, „გრუზინიზაციის“ რეპრესიულ პოლიტიკაზე, ავტონომიური რესპუბლიკის სახელმწიფოებრივ-სამართლებრივი სტატუსის დაწვევაზე, XX-ს. 30-50-იანი წლების დასაწყისში აფხაზეთში ქართველების მასობრივ ჩამოსახლებასა და თბილისში თითქოს „სამეცნიერო ჭეშმარიტებად“ მიჩნეულ აფხაზებისა და ქართველების იგივეობაზე. ი. ანჩაბაძის აზრით პოსტსტალინურ ეპოქაში „გრუზინიზაციის“ ოდიოზური ფორმები გადაიღახა, მაგრამ ავტონომიური

რესპუბლიკის სახელისუფლებო უფლებამოსილებების ფორმალური ხასიათი და თბილისის ცენტრზე დამოკიდებულება გამაღიზიანებელ ფაქტორად რჩებოდა ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობებში. ყოველივე ამის საფუძველზე, ი. ანჩაბაძე, თვლის რომ 1957, 1964, 1967, 1987 წლებში. სიტუაცია ფეთქებადსაშიში ხდებოდა და 1989 წელს კი ადგილი ჰქონდა ეთნოსთაშორის სისხლიან შეჯახებას, რომელიც ორივე მხრიდან მსხვერპლით დამთავრდა (25).

ამრიგად, საქართველო-აფხაზეთის პრობლემატიკასთან დაკავშირებით არსებული ლიტერატურის უმეტესი ნაწილი ეთმობა ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების კონკრეტულ-ისტორიულ პერიოდში არსებული კონფლიქტების მიზეზების ძიებას და მათ ანალიზს. ლიტერატურის უმეტესი ნაწილი, აფხაზი ხალხის ეთნიკური ისტორიისა და განათლების საკითხების შესახებ პოლიტიზირებულია და ხშირად სუბიექტურ, მიკერძოებულ ხასიათს ატარებს.

დასახელებული ნაშრომები (ქართული, აფხაზური) XX საუკუნის საქართველოში მომხდარ მოვლენებს ხშირად აფასებს ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების ლოკალური ისტორიის კონტექსტში და ატარებს სუბიექტურ ხასიათს. ამას გარდა საგულისხმოა, რომ ეს ურთიერთობები კულტურულ-ცივილიზაციურ მეთოდოლოგიურ მიდგომებთან და XXI საუკუნის მსოფლიოსა და კერძოდ, რუსეთში მიმდინარე მოდერნიზაციულ პროცესებთან ნაკლებადაა დაკავშირებული.

პოსტსაბჭოთა საქართველო (აფხაზეთი) და ჩრდილოეთი კავკასია. მეცნიერები ხაზს უსვამენ, რომ ხალხთა ერთიან, სამოქალაქო ერთად ჩამოყალიბება დღეს ყველაზე დიდი გამოწვევაა. პოლიტოლოგი გ. ნოდია აღნიშნავს, რომ ასეთი გამოწვევა ტიპიურია ერებისათვის, რომლებიც საკუთარ სახელმწიფოებრივ მშენებლობას მრავა-

ღეროვანი იმპერიების ნანგრევებზე იწყებენ. სსრკ-ის დროს შექმნილ სამდონიან გაერთიანებას იგი კვაზიფედერალურ მოწყობას უწოდებს და დასძენს, რომ ეთნიკური ნიშნით შექმნილმა ავტონომიებმა საქართველოსა და მთლიანად პოსტსაბჭოურ სივრცეში სამოქალაქო ერების ჩამოყალიბების შანსი არ დატოვა (26).

აღსანიშნავია, რომ სსრკ-ს ფედერალიზმმა როგორც საქართველოში, ასევე სხვა რესპუბლიკებში, ხელი შეუწყო ეროვნული ბიუროკრატიული და ინტელექტუალური ელიტების, ეროვნული საგანმანათლებლო, სამეცნიერო და კულტურის ინსტიტუტების ჩამოყალიბებას. ამით შესაძლებელი გახდა განვითარებულიყო ეთნონაციონალიზმი საბჭოთა ფედერაციის შესაბამის დონეებზე, რამაც სსრკ-ის დაშლის შემდეგ ეთნოსთაშორისო კონფლიქტები გამოიწვია. ეს უკანასკნელი დღესაც რჩება კავკასიაში მოდერნიზაციული გარდაქმნების ერთ-ერთ მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად.

ბოლო რამდენიმე წლის მანძილზე მეცნიერები ყურადღებას უთმობენ აღნიშნულ პრობლემატიკას (27). საყურადღებოა შ. მაღაშხიას მიერ 2008 წლის აგვისტოს სამხედრო აგრესიის გამომწვევი მიზეზებისა და დეოკუპაციის პერსპექტივასთან დაკავშირებული საკითხების ანალიზი. ყურადღებას იპყრობს, აგრეთვე, მის მიერ კავკასიის, როგორც ერთიანი რეგიონის ძირითად პრობლემათა განხილვა და საქართველოს როლი და ადგილი რეგიონის სოციოკულტურულ სივრცეში (28). ყურადღებას იპყრობს აგრეთვე, პოლიტოლოგ გ. ნოდias ნაშრომი „საქართველო: მოწყვლადობის განზომილებები“, რომელშიც იგი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „დემოკრატიის ეპოქაში, შუასაუკუნეებისაგან განსხვავებით, სხვისი შეწყნარება აღარ არის საკმარისი: სახელმწიფომ უნდა შექმნას „სხვისი“ ინტეგრაცია, ანუ ის ეროვნული პროექტის ნებყოფლობით მონაწილედ უნდა აქციოს“. მისივე აზრით,

„სანამ უმცირესობები ამ აზრით ინტეგრირებულები არ არიან, თვით მათი არსებობა სახელმწიფოს მიმართ გამოწვევად რჩება“ (29).

ქ. ციურხერის სტატიაში “1989-1993 წლები. სიძნელების ხანა საქართველოს ისტორიაში“, გამოთქმულია აზრი, რომ „საქართველოს სახელმწიფოს სისუსტე გარდამავალი პოსტკომუნისტური ეპოქის შედეგი არ ყოფილა“. ციურხერი ხაზს უსვამს, რომ „ეს სისუსტე უფრო ადრე წარმოიშვა, როგორც საბჭოთა სისტემის ინსტიტუციონალური მემკვიდრეობა“. მისი დასკვნით, „საქართველოს ეთნონაციონალურმა მოძრაობამ ავტონომიურ ერთეულთა გამორჩეულ ერებში საკმაოდ საფუძვლიანად გამოიწვია იმის შიში, რომ დამოუკიდებელ საქართველოში მათ შეიძლება აღარ ჰქონოდათ პრივილეგიები. საქართველოში მცხოვრები სომხებისა და აზერბაიჯანლებისაგან განსხვავებით, აფხაზები ფლობდნენ იმ პოლიტიკურ ბერკეტებს, რითაც შესაძლებელი იყო სეპარატისტული პოლიტიკის გატარება“(30).

საინტერესოა ს. კორნელის ნაშრომი „ავტონომია – კონფლიქტის წყარო“, სადაც იგი კავკასიის კონფლიქტებს თეორიულ ჭრილში აანალიზებს. ავტორი საკმაოდ დიდ ყურადღებას უთმობს აფხაზეთის კონფლიქტს, რომლის წარმოშობას იგი „ყველა შეხედულების საწინააღმდეგოდ“ აფასებს. ავტორი აანალიზებს აფხაზეთის პოლიტიკოსთა თავდაჯერებულობის მიზეზებს და ამასთან დაკავშირებით საგარეო მხარდაჭერას ასახელებს, რაშიც იგი რუსეთის მხარდაჭერას გულისხმობს. ხაზგასმულია, რომ აფხაზეთში ეთნიკურ მობილიზაციასა და კონფლიქტს ხელი შეუწყო 1990-1991 წლებში საქართველოს მხრიდან მიყენებულმა შეურაცხყოფამ, რაც უმცირესობების მიმართ გატარებულ სახელმწიფო პოლიტიკაში გამოიხატა. მისივე აზრით, ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო ავტონომიური სტრუქტურების არსებობა, რამაც აფ-

ნაზ ხალხს შესაძლებლობა მისცა ჩამოეყალიბებინათ პოლიტიკური ელიტა, რომელმაც დაამყარა კონტროლი აფხაზეთის ტერიტორიასა და ადმინისტრაციაზე. ს. კორნელი თვლის, რომ ავტონომია რომ არა, აფხაზურ ელიტას არ ექნებოდა ისეთი აუცილებელი ინსტიტუტი, როგორცაა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო, რომლის საშუალებითაც ლეგიტიმურად გადაწყვეტდა საქართველოდან გამოყოფის საკითხებს (31). გასაგებია, რომ ასეთი ინსტიტუტები აფხაზურ ელიტას საგარეო მხარდაჭერის მიღების საშუალებას აძლევდა.

ყურადღებას იპყრობს 2011 წელს თბილისში გამოცემული სამეცნიერო კრებული „აფხაზეთი: დეიზოლაცია არაღიარების კონტექსტში“ ა. გეგეშიძის, ღ. ხაინდრავას, ვ. ყოლბაიას, ნ. შუშანიას და ქ. ციხელაშვილის ავტორობით. კრებულის წინასიტყვაობაში ხაზგასმულია, რომ „საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან კონფლიქტის ინტერპრეტაციის შეგნებული გამარტივება და მისი ქართულ-აფხაზური განზომილების უგულვებელყოფა, საგრძნობლად ამცირებს ჩიხური ვითარებიდან გამოსვლის ძიების სივრცეს“. აქვე აღნიშნულია, რომ „იგულისხმება კონფლიქტის არსის დაყვანა რუსეთის მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ოკუპაციამდე და მისი (კონფლიქტის) გადაწყვეტის დაკავშირება მხოლოდ საქართველოს სსენებული ტერიტორიების „დეოკუპაციასთან“ (32).

კრებულის ავტორების მიერ გაანალიზებულია საქართველოს მთავრობის იზოლაციონისტური პოლიტიკა აფხაზეთის მიმართ, ყურადღება ეთმობა ამჟამად შექმნილ ვითარებას, რომლის თანახმად, დასავლეთის საერთაშორისო ორგანიზაციებმა და მთავრობებმა, პატივს სცემენ რა საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას, ვერ აიძულებს რუსეთი შეესრულებინა ნაკისრი ვალდებულებები 2008 წლის 12 აგვისტოს ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმების ფარგლებში. რაც მთავარია, მათ კრიზისის გონივრუ-

ლი გადაწყვეტის გეგმაც ვერ წარმოადგინეს და მხოლოდ ბუნდოვანი ფორმულით „ჩართულობა აღიარების გარეშე“ შემოიფარგლნენ, ამასობაში, თვლიან ავტორები, აფხაზეთში რუსეთის გავლენა ძალას იკრებს, ხოლო „რუსეთის ჯარს“ ამოფარებული აფხაზები საქართველოს ზურგს აქცევენ (33). საინტერესოა აფხაზეთიდან დევნილი მკვლევარის რ. გელანტიას დამოკიდებულება საქართველოს მთავრობის მიერ 2010 წლის 10 იანვარს მიღებულ სახელმწიფო სტრატეგიასთან ოკუპირებული ტერიტორიების მიმართ (“ჩართულობა თანამშრომლობის გზით”). ავტორი აღნიშნავს, რომ სტრატეგია გამოხატავს საქართველოს ხელისუფლების ნებას მიაღწიოს აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის სრულ დეოკუპაციას, მშვიდობიანი გზით მოახდინოს ამ ტერიტორიებისა და მოსახლეობის რეინტეგრაცია საქართველოს კონსტიტუციურ სივრცეში. ავტორი აღნიშნავს, რომ მთავრობის ამ სტრატეგიის აღსრულების უზრუნველსაყოფად გარდაუვალია ისეთი გონივრული გეგმის შედგენა და ამოქმედება, რომელიც შეიძლება შევადაროთ ბეწვის ხიდზე გასვლას. რ. გელანტია ამასთან დაკავშირებით ყურადღებას ამახვილებს საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის საქართველოში ვიზიტის დროს მის მიერ ოფიციალური თბილისის სტრატეგიის მეტად პოზიტიურად შეფასებასა და მინისტრის ხუმრობაზე – “ჩემს ქვეყანაში გონიერი დიასახლისები თაფლიანი თასით მეტ ბუზეებს ხოცავენ, ვიდრე ძმრიანით”. ამ ხუმრობაში არის სიმართლეო – დასძენს რ. გელანტია (34).

ამავე მოსაზრებას იზიარებს ფრედერიკ კოენი, რომელიც საერთაშორისო მისიით მუშაობდა საქართველოში. იგი აღნიშნავს, რომ საქართველოს მხარე მიიხნევა და – თუ დიპლომატია და პოლიტიკური მოლაპარაკებები სასურველ შედეგს არ იძლევა, ძალის გამოყენება შეიძლება არ იყოს გამორიცხული. მაგრამ, მისივე აზრით,

2008 წლის აგვისტოს მოვლენების შემდეგ ამგვარი სცენარი დღეს ნაკლებად სავარაუდოა (35).

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს თ. დიასამიძის მიერ თბილისში რეგიონალიზმის კვლევის ცენტრში 2005 წელს გამოცემული პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, რომელიც მოიცავს აფხაზეთისა და ე. წ. სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტის დოკუმენტურ მასალებს 1989-2005 წლებში. კრებულში თავმოყრილი მასალები საშუალებას იძლევა გავაანალიზოთ საქართველოს იზოლაციონისტური პოლიტიკის ეფექტურობა. ყურადღებას იპყრობს „თბილისსა და სოხუმს შორის უფლებამოსილებათა გამიჯვნის ძირითადი პრინციპები (დიტერ ბოდენის დოკუმენტი). კრებულში მოტანილი აფხაზეთის რესპუბლიკის პარლამენტის – სახალხო კრების ერთ-ერთი დადგენილების (1997 წ. 15 ოქტომბერი) თანახმად, საკანონმდებლო ორგანო თავიანთ ქართველ თანამოქალაქეებს „მეხუთე კოლონის“ როლის შემსრულებლებს უწოდებს“ (36).

თბილისთან შედარებით სოხუმი რომ უფრო მიზანმიმართულ რეგიონულ პოლიტიკას ახორციელებს, კარგად ჩანს 2011 წელს ნალჩიკში გამოცემული ჩერქეზთა საერთაშორისო ასოციაციის დოკუმენტებისა და მასალების კრებულში. ეს გამოცემა მიძღვნილია ამ ორგანიზაციის მოღვაწეობის მე-20 წლისთავისადმი. კრებულში მოცემული დოკუმენტების ანალიზი გვიჩვენებს, ერთი მხრივ, აფხაზეთთან დაკავშირებით საქართველოს მთავრობის მიერ რეგიონული (ჩრდილო კავკასიური) ფაქტორის სათანადოდ შეუფასებლობას და მეორე მხრივ – ჩრდილო კავკასიელების (ადიდების) მნიშვნელოვან, შესაძლოა გადამწყვეტ როლს აფხაზეთის დე-ფაქტო დამოუკიდებელი სახელმწიფოს არსებობაში. კრებულში მოცემული დოკუმენტები ასახავს ყაბარდოელების, ჩერქეზების, ადიღეელებისა და სხვ. აფხაზეთისადმი ყოველმხრივ

მხარდაჭერას 1989-2010 წლებში. ზემოაღნიშნულ ასოციაციაში მისი დაარსების წლიდანვე (1991 წ. 20 მაისი) გაწევრიანებულია აფხაზეთიც, რომელიც აქტიურად მონაწილეობდა და ახლაც მონაწილეობს მის მუშაობაში (37).

საყურადღებოა ამ სტრიქონების ავტორის მიერ ჩრდილოეთ კავკასიაში გასული საუკუნის 90-იან წლებში შესწავლილი პერიოდიკის მასალები. ეს ეხება ადიღეურ-აბაზურ-აფხაზურ გაზეთ „ნართებს“, ყაბარღო-ბაღყარეთის გამოცემებს, რეგიონულ გაზეთს „სევერნი კავკაზს“ და სხვა მედიასაშუალებებს, რომელთა ფურცლებზე ფართოდ შეუქდებოდა აფხაზეთსა და მის ირგვლივ მიმდინარე მოვლენები.

1994 წელს, როდესაც ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის განახლების კრიზისული მომენტი იდგა, ამ სტრიქონების ავტორის ინიციატივითა და გამოჩენილი ქართველი მეცნიერების მხარდაჭერით გაკეთდა ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლების მიმართვა მათი კოლეგებისადმი ყაბარღო-ბაღყარეთში. „გაზეტა იუგა“ 1994 წლის 1 ივნისს აღნიშნავდა ქართველი მეცნიერების – როინ მეტრეველის, მარიამ ლორთქიფანიძის, გიორგი მედიქიშვილის, თამაზ გამყრელიძის, ლევან თოიძის, დევი სტურუას, ვაჟა შენგელიას, გუჩა კვარაცხელიას და სხვათა მოწოდებას ჩვენს ხალხებს შორის თანამშრომლობის აღდგენისა და განვითარების შესახებ (38).

წარმოდგენილ ნაშრომში გამოყენებული მაქვს 90-იანი წლების ჩემი პუბლიკაციები ქართულ პრესაში, რომლებიც ასახავენ აფხაზეთის კონფლიქტის ხედვას მეზობლებში, კერძოდ, ჩრდილოეთ კავკასიაში.

ამასთან, აუცილებლად მიმაჩნია იმის აღნიშვნა, რომ ზემოთხსენებული ლიტერატურა, რომელიც მეტწილად განიხილავს პოსტსაბჭოთა აფხაზეთის კონფლიქტის საკითხს და მის შესაძლო დარეგულირების პრობლემებს,

სათანადო ყურადღებას არ უთმობს სულ მცირე ორ მნიშვნელოვან ფაქტორს.

პირველი – ეს არის სამეზობლო, რეგიონული (ჩრდილოკავკასიური) ფაქტორი, და მეორე – ეს გახლავთ კონფლიქტის გამომწვევი მიზეზების კულტურულ-ცივილიზაციურ, მოდერნიზაციულ კონტექსტში განხილვის არარსებობა. უკანასკნელთან დაკავშირებით, არ არის დანახული და გაანალიზებული დრომოჭმული ეთნონაციონალიზმისა და დეკლარირებული სამოქალაქო ერების „თანაცხოვრების“ წინააღმდეგობები.

თაზი II. აზხაზურ-ქართული ინტეგრაციის სოციალურ-კულტურული ასპექტები

მოდერნიზაცია საბჭოურად. XX საუკუნეში, პირველი მსოფლიო ომის დამთავრების შემდგომ, საქართველო რუსეთთან ერთად აქტიურად ებმება მოდერნიზაციულ პროცესში. რუსეთი უკვე ამ დროისათვის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული განვითარების (საბაზრო ეკონომიკის, სამოქალაქო საზოგადოების, სამართლებრივი სახელმწიფოს) გზაზე იდგა. რუსეთი და კავკასია ჯერ ცარიზმის რეჟიმის, შემდგომ საბჭოთა დროში იწყებს მოდერნიზაციისაკენ პირველი ნაბიჯების გადადგმას. ახალმა კულტურულ-ცივილიზაციურმა ფაქტორებმა (მოსახლეობის სოციალური და გეოგრაფიული მობილობა, ურთიერთობების ინტენსიურობა და მრავალფეროვნება, განათლების მასობრიობა) გააჩინა როგორც ეთნონაციონალური კონსოლიდაციის ახალი, ასევე ერთა შორის სოციალურ-კულტურული სინთეზირების შესაძლებლობები, მაგრამ, თუ როგორ ახორციელებდა ბოლშევიზმი ამ ფაქტორების თავის სამსახურში ჩაყენებას და ახალი, საბჭოთა ადამიანის ჩამოყალიბებას, კარგად ჩანს ქართულ-აფხაზური „სოციალისტური მშენებლობის“ მაგალითზე.

ტრანსფორმაციული პროცესები აფხაზეთში. მოდერნიზაციას, როგორც საზოგადოების გარდაქმნის კულტურულ-ცივილიზაციურ პროცესს, თავისი ნიადაგი აქვს და ის შესაბამისად ვითარდება. ილია ჭავჭავაძემ ამ პროცესის საფუძველი განსაზღვრა პრინციპით „ენა, მამული, სარწმუნოება“. ასეთი მიდგომა ნიშნავდა ქვეყნის კულტურისა და ეკონომიკის ადგილობრივ ნიადაგზე დაყრდნობით და სწავლა-განათლების განვითარებით ახალი, ინდუსტრიულ-ცივილიზაციური სისტემის ფორმირებას.

განსხვავებულად უყურებდნენ ამ პროცესს ბოლშევიკები. ისინი პირიქით, ტრადიციულ კულტურას, ზნე-

ჩვეულებებსა და რელიგიას უცხადებდნენ ადმინისტრაციულ ომს. მათ კარგად ესმოდათ, რომ მათ მიერ დასახულ „გლობალისტურ-სოციალისტური“ პროექტის განხორციელებას სულაც არ ესაჭიროებოდა ქართული საზოგადოების სოციალური ინტეგრაციის სამსახურში ახალი მოდერნიზაციული ფაქტორების ჩაყენება.

ამიტომ ბოლშევიკები საბჭოურ მოდერნიზაციის – ინდუსტრიალიზაციის, კოლექტივიზაციის და კულტურული რევოლუციის პოლიტიკის გატარების პროცესში პრიორიტეტს ანიჭებდნენ შესაბამისი ზეეთნიკური სისტემის ჩამოყალიბებას (საბჭოთა ხალხი), რაც ადგილობრივი ინტეგრაციული პროცესების იგნორირებით ხდებოდა. ამ გეგმის განხორციელება კი ბევრად იყო დაკავშირებული ადგილებზე ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის იდეის განხორციელებასთან, რასაც რუსეთში ჯერ კიდევ სოციალ-დემოკრატები (მემშევიკები) ერთა თვითგამორკვევის ძირითად პრინციპად მიიჩნევდნენ. ბოლშევიკები ხელისუფლებაში მოსვლამდე (1917 წლის ოქტომბერი) ამ იდეას იყენებდნენ, შემდეგ მოახდინეს მისი ფორმალური ლეგალიზაცია. ეს ეხებოდა განათლებას, თეატრის, კინოს, ბიბლიოთეკების ფუნქციონირებას. ამოცანა იყო ადგილობრივი არარუსი მოსახლეობისათვის „ცენტრის“ იდეები მიეწოდებინათ მათთვის გასაგებ ენაზე, მაგრამ აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მათ დაამახინჯეს იდეის არსი.

ცნობილია, რომ კულტურული ავტონომია პოლიეთნიკურ სახელმწიფოში არის სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების კარგი ბაზა. ის ხელს უწყობს ჩამოყალიბდეს შეთანხმების დემოკრატიული პროცედურები ეროვნული და სახელმწიფო ხელისუფლების ინტერესების შეჯერების მიზნით და საბოლოო ჯამში უკანასკნელის ინტერესებს აქცევს კონტროლის ქვეშ. მეცნიერი ხ. მამსიროვი, რომელიც ანალიზებს ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხების კულტურულ მოდერნიზაციას XX საუკუნის 20-იან წლებ-

ში თვლის, რომ ევროპული გაგებით ასეთი გზით ჩნდება ნაცია, როგორც სახელმწიფოს სინონიმი და ხელისუფლების პარტნიორი მოდერნიზაციის პროცესში. ბოლშევიკებმა კი, ხ. მამსიროვის აზრით, ხალხთა კულტურული თვითშემოქმედება თავიდანვე დააყენეს ხელისუფლების კონტროლის ქვეშ და ამით ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის არსი დაამახინჯეს (1).

ბოლშევიკების მიერ თავდაყირა დაყენებულმა ურთიერთქმედების მექანიზმმა ბევრად განაპირობა არა ის, რომ საზოგადოებას ხელისუფლებისათვის ეკარნახა თავისი ინტერესები, არამედ პირიქით, კულტურის სტრუქტურები გამოიყენებოდა ხელისუფლების ნება-სურვილის საზოგადოებაზე განსახორციელებლად.

ისტორიამ გვჩვენა, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებას, როგორც ამაზე ზემოთ ვგქონდა საუბარი, აფხაზეთში აქცენტი კულტურული ავტონომიის მოწყობისაკენ და არა ქართულ სახელმწიფოში კიდევ ერთი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებაზე იყო მიმართული. ეს ქმედება ბოლშევიკებმა აფხაზეთში 1921 წლის 31 მარტს განახორციელეს. თანაც არამარტო აფხაზეთი, არამედ თვით საქართველოც სსრკ-ის პირობებში რეალურად არ ყოფილან ნამდვილი სახელმწიფოები და მით უფრო დამოუკიდებლები.

აფხაზეთი ამ დროისათვის სხვადასხვა ეთნიკური წარმომავლობის ხალხებითაა დასახლებული. ბოლშევიკები იმის მაგიერ, რომ აქ სამოქალაქო იდენტურობის ცნობიერებისა და თვითმმართველობის ჰორიზონტალური სტრუქტურების ჩამოყალიბებაზე ეზრუნათ, ფსონს დებდნენ აფხაზეთში ეთნოკრატიული რეჟიმის შექმნაზე. ასეთი მიდგომა საქართველოში, და არა მარტო აქ, ეწინააღმდეგებოდა სახელმწიფოებრივი ფედერალიზმის პრინციპებს, აღვივებდა ხალხთა შორის უნდობლობას და სეპარატიზმს. აფხაზეთში ერთი ეთნოსისათვის პრივილეგიე-

ბის მინიჭება ყოვლად ეწინააღმდეგებოდა დემოკრატიის პრინციპებს. მით უმეტეს, რომ აფხაზები აფხაზეთში უმცირესობას წარმოადგენდნენ.

აფხაზეთის მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობა XX საუკუნეში

	1926 წ.		1939 წ.		1959 წ.		1970 წ.		1979 წ.		1989 წ.	
	აბს.	%	აბს.	%	აბს.	%	აბს.	%	აბს.	%	აბს.	%
ქართველი	71954	35,8	91967	29,5	158221	39,1	199595	41,0	213322	43,9	239872	45,7
აფხაზი	51458	25,6	56197	18,0	61195	15,1	77276	15,9	83097	17,1	93267	17,8
სომეხი	25677	1,6	49705	15,9	64425	15,9	74860	15,4	73350	15,1	76541	14,6
რუსი	12553	1,8	60201	19,3	86715	21,4	92889	19,1	79730	15,4	74914	14,3
ბერძენი	14045	3,1	34621	11,1	92014	2,2	13114	2,7	13642	2,8	14664	2,8
სულ მოსახლეობა	201016	100,0	311885	100,0	404738	100,0	486959	100,0	486082	100,0	525061	100,0
(ცხრილი მოხმობილია ა. თოთაძის ნაშრომიდან (2))												

ცხრილიდან ჩანს, რომ ძირითადი ცვლილებები აფხაზეთის მოსახლეობაში მოხდა 1926-1939 წლებში. შემცირდა ქართველებისა და აფხაზების წილი და გაიზარდა რუსებისა და სომხებისა. ძირითადად ეს გამოწვეული იყო ქვეყნის მოღერნიზაციით და მოსკოვმა ყურადღების ცენტრში დააყენა ორი ძირითადი ამოცანა: „პერიფერია“ სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით გათანაბრებოდა ცენტრალურ რეგიონებს და ადგილებზე სოციალურ-საგანმანათლებლო სისტემაში გატარებულიყო ე.წ. „კორენიზაციის“ პოლიტიკა, რაც ნიშნავდა მართვის, განათლების სისტემაში ადგილობრივი, აფხაზი სპეციალისტების მომზადებას. ამ ეგიდით კომუნისტური პარტია და ხელისუფლება, ცენტრალიზებულად, ადმინისტრაციულ-მბრძანებლურ რეჟიმში განსაზღვრავდა მოსახლეობის სოციალურ და გეოგრაფიულ მობილურობას. ათასობით და ათიათასობით ადამიანს მიაველენდა სსრკ-ის ნებისმიერ წერტილში „დამკვრელურ მშენებლობაზე“, რაც, როგორც ამას მაშინ ხალხში ღაპარაკობდნენ, მეტწილად „ნებაყოფლობით-იძულებითი“ ხასიათისა იყო. აღნიშნული პოლიტიკა ხორციელდებოდა აფხაზეთშიც. მაგალითად, 1959 წელს, რუსების წილმა მთელ მოსახლეობაში, 1939 წელთან შედარებით, 21 პროცენტი შეადგინა, ანუ ზრდა აღინიშნა. ეს ძირითადად გამოწვეული იყო ზოგადად ქვეყანაში, მათ შორის აფხაზეთშიც მომხდარი სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებებით. მაგალითად, ცენტრს 40-50-იანი წწ. დასაწყისამდე ძირითადი ყურადღება გადატანილი ჰქონდა ადგილებზე მოემზადებინა საბჭოთა თაობის მმართველები, სამეცნიერო-პედაგოგიური კადრები. ამის შემდეგ სსრკ-ში იქმნება ახალი რეალობა, რომელიც საჭიროებდა პერიფერიების სრულფასოვან გაერთიანებას ქვეყნის ერთიან ეკონომიკურ სისტემაში. პარტია და ხელისუფლება აფხაზეთში ეკონომიკური დარგების განვითარების საბაზით აგრძელებს სათანადო კადრების მივლინებას.

1921 წელს აფხაზეთში დარეგისტრირებული 30 საწარმოდან რეალურად მარტო 15 მუშაობდა. მათ შორის იყო ისეთი ტრადიციული დარგები, როგორცაა ხის წარმოება, თამბაქოს, კვების, ქიმიურ-ფარმაცევტული წარმოება, ტყავის დამუშავება. 1950-1960-იანი წლებიდან ამას მიემატა ახალი დარგები – ელექტროენერგეტიკული, სათბობ-საწვავი, ქიმიური, სამანქანო წარმოება და ლითონგადამუშავება, რაც ბევრ მუშახელს მოითხოვდა (3).

ზემოთ მოცემულ ცხრილში ჩანს აფხაზეთიდან მოსახლეობის 1960-70-იან წლებში დაწყებული გადინების პროცესი. მაგალითად, 1959 წელს მოსახლეობის გადინების წილი აქ შეადგენდა მთლიანი მოსახლეობის 21,4 პროცენტს, 1989 წელს ის, შესაბამისად, 14,3 პროცენტს შეადგენს. ერთ-ერთი ამის ძირითადი მიზეზი გახდა აფხაზეთში სოციალურ-ინტელექტუალური ელიტის არა სამოქალაქო, არამედ ეთნიკური ნიშნით კონსოლიდაციის ფორმირების ხელშეწყობა. XX საუკუნის მეორე ნახევარში რესპუბლიკაში, მოსკოვის ხელშეწყობით, ფაქტიურად ეთნოკრატიული რეჟიმის დამყარებამ არა მარტო რუსი მოსახლეობის რესპუბლიკიდან გადინება უზრუნველყო, არამედ არაერთი ეთნიკური ქართველი, პრესტიჟული თანამდებობების და სხვა „თბილი ადგილების“ (ვაჭრობა, მართვა და ა. შ.) დასაკავებლად „გააფხაზებას“ თხოულობდნენ, რაც შეეხება რუს მოსახლეობას, რომელიც ძირითადად წარმოებაში, ფაბრიკა-ქარხნებში მუშაობდა, ის ამჯობინებდა რესპუბლიკის დატოვებას და ცხოვრებისათვის უფრო უკეთესი მომავლის სხვაგან ძებნას.

აფხაზეთიდან დევნილი მეცნიერი დ. ჯოჯუა აღნიშნავს, რომ კრემლის მიერ შეიქმნა აფხაზეთი ეთნოკრატია, რომელმაც მოახერხა ჯერ ერთი ის, რომ აფხაზი ეთნოსი ორ სუბეთნოსად – გუდაუთისა, იგივე ჩრდილოდასავლეთის და ოჩამჩირის, იგივე სამხრეთ-აღმოსავლეთის არის დაყოფილი. მისივე აზრით, ეს „ბზიფელი აფხა-

ზების“ და „აბუეის აფხაზების“ ისტორიული დუალიზმის გაგრძელების უზრუნველყოფას წარმოადგენს. მეორე კი ის არის, რომ კრემლის პოლიტიკამ სამი იმპერიული ფუნქცია უზრუნველყო: პირველი – ეთნოკრატია საშუალებას აძლევდა უმცირესობაში მყოფ მცირე ეთნოსს ებატონა რესპუბლიკაში; მეორე – მოახდინა ერთგვარი დისტანცირება ქართული ელიტისა და საერთოქართული პრობლემებისაგან, რაც სტიმულს აძლევდა ეთნოკრატის პოლიტიკურ ავტარკიას; რაც შეეხება მესამე ფუნქციას – ეს სეპარატიზმია. ავტორი სამართლიანია, როდესაც ეთნოკრატიას სეპარატიზმის მთავარ ძალად მიიჩნევს და მას აფასებს როგორც შიდა კოლონიალიზმს (4).

აქვე აღსანიშნავია 30-50-იან წლებში აფხაზეთის უკმაყოფილება ვითომცდა ქართველების მასობრივი გადმოსახლებით ასიმილაციის მიზნით. სინამდვილეში ამ დროს მოსკოვის მითითებით აფხაზეთში ორგანიზებულად ხდებოდა საქართველოს მცირემიწიანი, მთიანი და სხვა რეგიონებიდან ჩასახლება. მიზანი გახლდათ მუშა ხელის საჭიროება მეურნეობის ისეთი შრომატევადი დარგების განვითარებისათვის, როგორც იყო მეჩაიეობა, მეთამბაქოეობა, მეციტრუსეობა, მევენახეობა და სხვ. გადმოსახლებულთა ეს რიცხვი 10 ათას ადამიანს არ აღემატებოდა (5).

აფხაზურ ეთნოკრატიას თავისი მდგომარეობის გასამყარებლად ესაჭიროებოდა ახალი და ახალი ბრალდებები საქართველოდან საბოლოოდ მოსაწყვეტად, რასაც იმ დროისათვის კრემლი შეიძლება არც გეგმავდა.

ეთნოკრატის განსაკუთრებული ყურადღების ცენტრში ექცევა განათლების საკითხი. ის, ეკონომიკის განვითარებასთან ერთად, დიდ როლს თამაშობდა მოსახლეობის სოციალურ მობილურობაში და პარადელურად, სამოქალაქო ცნობიერების ჩამოყალიბებაში. ახალ ინდუსტრიულ-ეკონომიკურ, ურბანულ, საგანმანათლებლო სტრუქტურებში მოსახლეობის სხვადასხვა ეთნიკური წარმო-

მადგენლების ჩართვით, შერეული ოჯახების შექმნა და სხვ. ამ საზოგადოების სოციალური ინტეგრაციისთვის კარგ ნიადაგს წარმოადგენდა.

მაგალითად, ურბანიზაციული პროცესების შედეგად მკვეთრად იზრდება მოსახლეობის მობილობა. თუ 1926 წელს აფხაზეთში ქალაქის მოსახლეობა საერთო მოსახლეობის 15,2 პროცენტს შეადგენდა, 1959 წელს – 37,0, 1979 წელს 42,2 და 1989 წელს – 47,9, შესაბამისად (6). განვითარდა და 1956 წელს მთლიანად იქნა ელექტრიფიცირებული სარკინიგზო ტრანსპორტი, რომელსაც თუ 1957 წელს გადააჰყავდა 1,1 მლნ. ადამიანი, 1975 წელს შესაბამისად – 4,2. იზრდება საზღვაო, საავტომობილო, საჰაერო ტრანსპორტის როლი და მნიშვნელობა. მარტო ავტობუსებით მგზავრების გადაზიდვამ მოიცვა 1950 წელს 7 მლნ ადამიანი, 1960 წელს – 38,5 მლნ ადამიანი, 1965 წელს 65,3 მლნ ადამიანი. მაღალია საჰაერო ტრანსპორტით მგზავრობის რაოდენობის მაჩვენებლები. თუ ამ მაჩვენებლებმა 1934 წელს შეადგინა 0,1 ათასი ადამიანი, 1965 წელს – 204,0 ათასი ადამიანი და 1979 წელს – 490,4 ათასი ადამიანით გაიზარდა. განვითარდა საფოსტო, სატელეფონო კავშირების როლი და მნიშვნელობა (7). აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ცენტრი აცნობიერებდა მოდერნიზაციის პროცესებით გამოწვეული სოციალური ინტეგრაციის შედეგს, მაგრამ ის ვერ ელყოდა ავტოკრატიული, ვერტიკალური მართვის რეჟიმს, რაც მის მიერ მართვის პრინციპს, დასაყრდენს წარმოადგენდა. საზოგადოებას კი თანამედროვე კულტურულ-ცივილიზაციური განვითარების ეტაპზე მართვის ასეთი „ჩამორჩენილი“ რეჟიმი ხელს არ აძლევდა. შემთხვევითი არ ყოფილა სსრკ-ს კომუნისტური პარტიის XX ყრილობაზე პიროვნების კულტის კრიტიკა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ქვეყანაში არსებული მართვის სისტემაში ერთი კულტი მეორეთი შეიცვალა...

დავუბრუნდეთ აფხაზეთის ეთნოკრატიული რეჟიმისა და მისი მომხრეების პოლიტიკას. აღსანიშნავია, რომ, ურბანიზაციული პროცესების მიუხედავად, აფხაზეთში მთლიანად საქართველოსა და რუსეთის ფედერაციის თითქმის ყველა რესპუბლიკასთან შედარებით, ქალაქის მოსახლეობა სოფელთან შედარებით დომინანტური არ გამხდარა. მაგალითად, ქალაქის მოსახლეობა 1991 წელს საქართველოში შეადგენდა მოსახლეობის საერთო რაოდენობიდან 56,2 პროცენტს. აფხაზეთში ეს მაჩვენებელი უდრიდა 47,8 პროცენტს, შესაბამისად. რუსეთის ფედერაციის ჩრდილოეთ კავკასიის ავტონომიურ რესპუბლიკებში ეს მაჩვენებელი შესაბამისად უდრიდა: ყაბარდო-ბალყარეთში – 61,5; ჩრდილოეთ ოსეთში – 68,9 პროცენტს. დაღესტანსა და ჩეჩნეთ-ინგუშეთში კი ეს მაჩვენებელი ნაკლები იყო და, შესაბამისად, შეადგენდა 44,0 და 45,8 პროცენტს, რაც, აფხაზეთის ქალაქის მოსახლეობასთან შედარებით, ცოტათი დაბალია (8) ასეთი გარემოება ანუ სოფლის დომინირება ძირითადად განაპირობებდა აფხაზეთის ეთნოკრატიული რეჟიმის დასაყრდენს, მის „აღწარმოებას“. შემთხვევითი არ არის, რომ აფხაზეთის თითქმის ყველა სეპარატისტულ აქციას სოფელი ედგა სათავეში. რესპუბლიკის მკვეთრად გამოხატულ სახეს აგრარული სექტორი წარმოადგენდა. მისი მოსახლეობის დასაქმებულთა საერთო რაოდენობიდან კი 20% სოფლის მეურნეობით იყო დაკავებული (9).

ენა, განათლება. ენის დისკრიმინაციის თვალსაზრისით აფხაზეთში განსაკუთრებულ კრიტიკულ სიტუაციაში აღმოჩნდნენ როგორც აფხაზები, ისე ქართველები. ბევრი ნაშრომია დაწერილი აფხაზი ხალხისათვის დამწერლობის შექმნის ისტორიასთან დაკავშირებით (იხ. თ. მიბჩუანი, ზ. პაპასქირი, ბ. კვარაცხელია, დ. დოღბაიძე და სხვ.).

აფხაზები, რომელთაც არ გააჩნდათ საკუთარი დამწერლობა, ხშირად არჩევანის წინაშე დგებოდნენ. ჯერ

იყო და პ. უსლარი, 1862 წელს რუსული გრაფიკის საფუძველზე ქმნის აფხაზურ ანბანს. ანბანი რთული აღმოჩნდა. ამ გრაფიკით ჭირდა აფხაზური ბგერების გადმოცემა. შემდგომ 1892 წელს პედაგოგმა კ. მაჭავარიანმა და მისმა მოწაფემ დ. გულიამ შეადგინეს ახალი აფხაზური ანბანი ქართული გრაფიკის საფუძველზე. შემდგომ XX ს. 20-იან წლებში ნიკო მარმა შექმნა აფხაზური ანბანი ლათინური გრაფიკის საფუძველზე. ეს მცდელობაც ამოუცდეოდა. 30-იანი წლების ბოლოს, 1938 წელს დიმიტრი გულიამ, აკაკი შანიძისა და სიმონ ჯანაშიას დახმარებით, შექმნა ახალი აფხაზური ანბანი ქართული გრაფიკის საფუძველზე. ეს ისტორია მთავრდება იმით, რომ 1954 წელს აფხაზური ანბანი ხელახლა შემუშავდა ისევ რუსული გრაფიკის საფუძველზე. აფხაზების ასეთი ხშირი არჩევანის წინაშე დაყენების შედეგად მიღებულ იქნა შესაბამისი შედეგი. ცნობილი აფხაზი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე ლ. მარშანია 1980 წლის მონაცემების შეფასებით, ხაზს უსვამს, რომ 83 ათასი აფხაზიდან რამოდენიმე ათეულმა სრულფასოვნად იცის აფხაზური (ენათმეცნიერები, მწერლები და ა.შ), ხოლო სხვა დანარჩენებმა იციან საყოფაცხოვრებო, საურთიერთობო დონეზე (10). მაშინ, როდესაც 1989 წლის სსრკ-ს მოსახლეობის აღწერით საქართველოში მცხოვრები აფხაზების მარტო 2,4 პროცენტი ფლობდა ქართულ ენას, რუსულს კი – 80,5%, აფხაზეთში მცხოვრები აფხაზებიდან კი ქართულს ფლობდა – 1,6%, რუსულს – 81,5% (11).

ამრიგად, ზემოთაღნიშნული შედეგი საბჭოთა აფხაზეთში კრემლის შესაბამისი პოლიტიკის ნაყოფი გახლდათ. აქ სულაც არ არის ლაპარაკი საქართველოში სამოქალაქო ერის, სოციალურ-კულტურული ინტეგრაციის ფორმირებაზე. პირიქით, გაკვირვებას იწვევს, როგორღა აპირებდნენ ახალი სოციალური ერთობის ე.წ. „საბჭოთა ხალხის“ ჩამოყალიბებას, როდესაც, როგორც ამას თუნ-

დაც საქართველოს მაგალითზე ვხედავთ, ხდებოდა ეთნოკრატიული რეჟიმების ფორმირება. ეთნოსებს შორის ენის, განათლებისა და კულტურის სფეროების გამოყენებით რესპუბლიკაში ხდებოდა დეზინტეგრაციული და სეპარატისტული პროცესების ორგანიზება.

აღნიშნული სურათი კარგად გამოჩნდა განათლების სფეროში. 1925 წლის აპრილში აფხაზეთში რუსული ენა გამოცხადდა სახელმწიფო ენად. ცნობილია, რომ აფხაზეთში 20-იანი წლების პირველ ნახევარში აფხაზური და ქართული სკოლების გარდა, დაიწყო რუსული, ბერძნული, გერმანული, სომხური, ესტონური სკოლების გახსნა, მაგრამ, ამ სკოლებში „1937 წლამდე ქართული ენა არ ისწავლებოდა“, – ნათქვამია ბოლშევიკური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის სასკოლო განყოფილების 1938 წლის ანგარიშში (12).

1938 წლის მარტში კრემლში აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ მიღებული იქნა სპეციალური დადგენილება ეროვნული რესპუბლიკების სკოლებში რუსული ენის აუცილებელი სწავლების შესახებ. ამ საკითხის შესწავლის შემდეგ საქართველოში, რუსული ენის სწავლება შეფასდა არადამაკმაყოფილებლად. ამის მიზეზად საქართველოს განათლების კომისარიატის კოლეგიის სხდომის დადგენილებაში დასახელდა ნაციონალისტურად განწყობილი ინტელიგენცია, რომელიც „ცდილობდა ქართველი ახალგაზრდობა მოეწყვიტა რუსულ კულტურას“. ამავე ორგანოს ცნობაში ამ საკითხთან დაკავშირებით, ვკითხულობთ: „აფხაზეთის სკოლებში, შესაბამისი ეროვნული პედაგოგიური კადრებისა და სახელმძღვანელოების აფხაზურ ენაზე უქონლობის გამო V კლასიდან ყველა საგნები ისწავლება რუსულ ენაზე; რუსული ენის, როგორც საგნის სწავლა კი იწყება II კლასიდან (13).

რა თქმა უნდა, საქართველოს ინტელიგენციას სკოლაში შექმნილ ვითარებასთან დაკავშირებით ექნებოდა

საკუთარი პოზიცია, რომელიც მიმართული იქნებოდა ქვეყნის სამოქალაქო ერთად ფორმირებაზე და, შესაბამისად, რესპუბლიკაში ქართული ენის პრიორიტეტზე. მისი ასეთი მისწრაფება კარგად გამოჩნდა ჯერ კიდევ 1918-1921 წლებში. ქართული ინტელიგენციის ასეთი პოზიცია, როგორც უკვე ზემოთ იქნა აღნიშნული, ბოლშევიკების გეგმაში არ შედიოდა. ამიტომ, 1925 წელს საქართველოს ხელისუფლების დოკუმენტში „საქართველოს ინტელიგენციის შესახებ“ ნათქვამია: „საქართველოში გასაბჭოების ოთხი წლის შემდეგ ინტელიგენციას ჯერ კიდევ არ განუსაზღვრავს ხელისუფლებასთან კავშირი“. აქვე ხაზგასმულია, რომ ქართველმა ბოლშევიკებმა უნდა გაითვალისწინონ თავიანთი ბელადის – ლენინის მითითება: „საჭიროა განსაკუთრებული პოლიტიკა დათმობებისა ქართული ინტელიგენციის მიმართ“ (14). სამწუხაროდ, აფხაზეთის საკითხთან დაკავშირებით არავითარ დათმობაზე ლაპარაკიც არ ყოფილა. პირიქით, ზუსტად 20-30-იან წლებში ინტენსიურად მიმდინარეობდა აფხაზეთის ახალი საბჭოური თაობის ინტელიგენციის ფორმირება. ამის საფუძველზე ხდებოდა მართვაში ეთნოკრატის ჩამოყალიბება. მათი ხელმძღვანელობით აფხაზური ნაციონალიზმის გაღვივებამ უკვე 1929 წლისთვის აშკარად გამომწვევეი ხასიათი მიიღო.

კრემლის ხელისუფლების მიერ 1929 წლის მაისში აფხაზეთში მოვლენილმა ეროვნული საკითხების შემსწავლელმა კომისიამ ს. კადიროვის ხელმძღვანელობით დაადგინა, რომ “აფხაზეთიდან ემიგრირების განწყობა იღებს მასობრივ ხასიათს... ასეთი განწყობების გაღვივებას ხელს უწყობენ აქაური საბჭოთა აპარატის ნაციონალისტური ელემენტები...“. ამავე დოკუმენტში ნათქვამია აფხაზი ნაციონალისტების უახლოეს ამოცანებზე, როგორც გახლდათ აფხაზეთის გაწმენდა უცხო ელემენტებისაგან, მუჰაჯირე-

ბის დაბრუნება, სხვა ეროვნებების მოთხოვნებისა და საბჭოროებების მიმართ ზერელე დამოკიდებულება (15).

როგორც წესი, კრემლის ხელისუფლება ამგვარი ვითარების შექმნის გამო, საქართველოს პარტიულ-სახელმწიფო ხელისუფლებას ადანაშაულებდა. დღესაც, როდესაც სსრკ-ის განათლების პრობლემებზეა ლაპარაკი და, კერძოდ, ისეთ გადაწყვეტილებებზე, როგორც ქართული ანბანის შემოღება 30-იანი წლების ბოლოს, ბევრი მეცნიერი ან სტალინს და ბერიას, ან ქართულ ხელისუფლებას ადანაშაულებს.

მაგალითად, რუსი მეცნიერი ვ. შნირელმანი აღნიშნავს, რომ 1937-1938 წლებში საქართველოს ხელისუფლებამ დაიწყო ეთნოციდის პოლიტიკა: პირველ რიგში შეიქმნა ახალი ანბანი ქართული გრაფიკის საფუძველზე, შემდგომ კი უქმდებოდა აფხაზური სკოლები, ყველგან ინერგებოდა ქართულ ენაზე სწავლება (16).

რა თქმა უნდა, აღნიშნული ბრალდება საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლების მიმართ სსრკ-ის, მკაცრად ვერტიკალური ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური სისტემების პირობებში, აბსურდულია. შექმნილ ვითარებას ანაღიზებს პროფესორი ზ. პაპასქირი. ის წერს, რომ რუსულ კირილიცაზე დამწერლობის გადაყვანა ხდებოდა ფაქტობრივად მთელი სსრკ-ის მასშტაბით. ამ მხრივ, ერთადერთი გამონაკლისი იყო საქართველოს სსრ და არა იმიტომ რომ საბჭოთა ქვეყანას ქართველი ი. სტალინი ხელმძღვანელობდა. ამის მიზეზი, მკვლევარის თქმით, სრულიად ბანალურია: იმ მოკავშირე რესპუბლიკებს (რსფსრ, საქართველოს სსრ, აზერბაიჯანის სსრ, უზბეკეთის სსრ და სხვ.) შორის, რომელთა შემადგენლობაში ავტონომიური ერთეულები ფიგურირებდნენ, მხოლოდ საქართველოს სსრ-ის სახელმწიფო ენას – ქართულს მოეპოვებოდა თავისი ორიგინალური ანბანი (ცნობილია ასევე, რომ თვით

უზბეკური და აზერბაიჯანული დამწერლობებიც გადაიყვანეს კირილიცაზე) (17).

სკოლის რეორგანიზაცია საქართველოში ამით არ შემოიფარგლა. 1954 წელს აფხაზური ანბანი ხელახლა შემუშავდა რუსული გრაფიკის საფუძველზე. აფხაზეთში სკოლა კვლავ უბრუნდება მდგომარეობას, სადაც საშუალო სკოლებში დაწყებითი კლასები, მშობლიურ ენაზე სწავლის გარდა, რუსულ ენაზე აგრძელებენ ფუნქციონირებას.

მიუხედავად 40-50-იან წლებში ქვეყანაში მომხდარი ცვლილებებისა (სსრკ-ში აღიარებულ იქნა სოციალიზმის საბოლოოდ გამარჯვება. წარმატებები განათლებაში, მეცნიერებაში, ხალხთა ეროვნული თვითშეგნების ზრდა და ა. შ.) მართვის პოლიტიკა, განსაკუთრებით ეროვნულ საკითხში, არ იცვლება. აფხაზეთში, კერძოდ, ამ დროისათვის ჩამოყალიბდა ახალი, საბჭოთა თაობის პარტოკრატია ეთნოკრატიული მისწრაფებებით. მთავარი იყო არა ეროვნული ინტერესების დაცვა, არამედ უფრო მეტად კარიერისტული მიზანდასახულობა და თვითგამორჩენისაკენ სწრაფვა.

საქართველოს პარტოკრატია რომელიც ბევრად არ განსხვავდებოდა აფხაზურისაგან, კრემლის მითითებებს პირნათლად ასრულებს. 1954 წელს თებერვალში საქართველოს კომუნისტური პარტიის ლიდერი ვ. მუჟანაძე მე-16 ყრილობაზე გაკეთებულ ანგარიშში სასტიკად აკრიტიკებს თსუ ხელმძღვანელობას ივ. ჯავახიშვილის წიგნის „ქართველი ერის ისტორიის“ (5 ტ.) გამოცემის გამო. მოხსენებაში დიდი ქართველი მეცნიერი გაკრიტიკებულია „ნაციონალისტური ხასიათის შეცდომებისა“ და კერძოდ, „საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების ფაქტების დამახინჯებულად გაშუქების“ გამო. აქვე გაკრიტიკებულია პროფესორი ი. ცინცაძე, იმ აზრის გამო, რომ საქართველოს დაახლოება რუსეთთან მეცნიერმა მიიჩნია შეცდო-

მად, რაც, მისი აზრით, უარყოფითად აისახა საქართველოს ბედზე.

ამავე ყრილობაზე აღნიშნული იქნა, თუ როგორ ოპერატიულად უნდა გატარებული ღონისძიებები იმუამად აფხაზეთში არსებული ქართული ანბანის რუსულ გრაფიკაზე გადასაყვანად (18). უკანასკნელი ფაქტი კიდევ ერთხელ გვაჩვენებს საქართველოს კომპარტიის, მისი ხელმძღვანელობის „შემძლეობას“, რაშიც მათ ხშირად აფხაზი სეპარატისტები ბრალს დებენ.

აღსანიშნავია, რომ ცოტა უფრო ადრე, 1952 წელს საქართველოს კომპარტიის ყრილობაზე გამანადგურებელი კრიტიკა ერგო ქართული მწერლობის კლასიკოსს კონსტანტინე გამსახურდიას. მას ბრალი ედებოდა იმაში, რომ „ის ვერ ხედავს განსხვავებას პროგრესულ და რეაქციულ წარსულს შორის“. ყრილობაზე კლასიკოსის სალიტერატურო ენა ხასიათდებოდა როგორც „Воинствующий национализм, с явно выраженной фашистской окраской“ (19).

ომის შემდგომ და 50-იან წლებში სსრკ-ში გაიზარდა ხალხთა შორის სოციალურ-კულტურული ურთიერთმიმართების ინტენსიურობა, რეალობად იქცა განათლების მასობრიობა (1958 წლიდან სსრკ-ში შემოდებულ იქნა კანონი საყოველთაო საშუალო განათლების შესახებ), გაფართოვდა ეროვნული ინტელიგენციის ფენა. ყოველივე ეს ეროვნული კონსოლიდაციის ახალი პოზიტიური პროცესები გახლდათ, რაც საბჭოთა ხელისუფლებამ ეროვნული ურთიერთობების სფეროში ნეგატიურ და დესტრუქციულ ფაქტორებად აქცია.

აქედან გამომდინარე 60-80-იან წლებში ყოველივე ამან საბჭოთა საქართველოში აფხაზეთის სოციალურ-კულტურული ინტეგრაცია გამორიცხა, უფრო მეტად განავითარა დეზინტეგრაციული პროცესები საზოგადოებაში. ყოველივე ეს ხელს უწყობდა ერთაშორის ურთიერთობებში პრობლემების გაჩენას. ეს განსაკუთრებით ეხება

საბჭოთა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ პოლიტიკას, რამაც ვითარება ლოგიკურ დასასრულამდე მიიყვანა კიდევც. 1992-1993 წლების აფხაზეთის კონფლიქტი და შემდგომ 2008 წლის აგვისტოს საქართველო-რუსეთის ომი ყოველივე ამის მაგალითია. მთელი უბედურება ის იყო, რომ საბჭოთა კავშირი საზოგადოების სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ურთიერთობების განვითარების ფაქტორს, განსხვავებით ევროპულისაგან, რომელიც ერთიანი სახელმწიფოების მოქალაქეებს ნაციად განიხილავს და განვითარების ვექტორს სქემაში „სახელმწიფოდან ნაციისაკენ“ ხედავს, სსრკ, პირიქით, „ნაციიდან სახელმწიფოსაკენ“ წარმართავდა.

სამწუხაროდ, ასეთი მიდგომა პოსტსაბჭოურ დროშიც გრძელდება. აფხაზი მკვლევარი ბ. კვიწინია აღნიშნავს, რომ „სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირება რთული და ხანგრძლივი პროცესია და ამიტომ ის თავის ადრეულ სტადიაზე ეთნონაციონალური კომპონენტის პრევალირებას არ გამორიცხავს“ (20). ამ აზრისგან განსხვავებით აფხაზეთში, და არა მარტო აქ, ეთნონაციონალიზმის დროში საკმაოდ ხანგრძლივი არსებობა და გამოწვევა საზოგადოებისგან პასუხის გამცემ რეალურ ქმედებებს ელოდება.

თავი III. აფხაზეთის კონფლიქტის პრობლემა ჩრდილოკავკასიურ კონტამსტში

აფხაზეთის 1992-1993 წ.წ. კონფლიქტი და მისი გამობახილი ჩრდილოეთ კავკასიაში. აღსანიშნავია, რომ სსრკ-ის დაშლამდე კავკასია გახლდათ ის ერთ-ერთი პირველი რეგიონი, სადაც ასახვა ჰპოვა საბჭოთა ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკურმა და იდეოლოგიურმა კრიზისმა, რაც გამოიხატა შეიარაღებული კონფლიქტებით მთიან ყარაბაღში, ჩრდილოეთ ოსეთში და ა. შ. სსრკ-ის შენარჩუნების მცდელობამ „პერესტროიკის“ და „გლასნოსტის“ პირობებში (1985-1991 წწ.) ვითარება კიდევ უფრო დაამძიმა. დემოკრატიულმა რიტორიკამ, ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური პოლიტიკის შესუსტების კვალობაზე, სიტუაცია დაძაბა, რამაც, თავის მხრივ, კიდევ უფრო გააღრმავა ეთნოპოლიტიკური სიტუაცია და ქვეყანა დაშლის პირას მიიყვანა.

1991 წლის დეკემბერში, როდესაც, ვ. პუტინის სიტყვებით “მეოცე საუკუნის უდიდესი გეოპოლიტიკური კატასტროფა” მოხდა – საბჭოთა კავშირი დაიშალა და ფაქტიურად კავკასია, როგორც მთელი პოსტსაბჭოთა სივრცე, პირდაპირი თუ გადატანითი მნიშვნელობით, კონფლიქტებით მოცული აღმოჩნდა, ანუ სსრკ გაქრა, მაგრამ პრობლემები დარჩა. 1992-1993 წლების კონფლიქტები აფხაზეთსა და კავკასიის სხვა რეგიონებში რეზონანსულია და დარეგულირებას მოითხოვენ. მათ გადაჭრაზე ინერციულად მონოპოლიას იღებენ, ერთი მხრივ, ძველი პარტნომენკლატურა, რომელიც თავის სახელისუფლებო პოტენციალს საკმაოდ მყარად ინარჩუნებს და, მეორე მხრივ, ე.წ. „არაფორმალური“, ეროვნული მოძრაობები, რომლებიც ძველი პარტნომენკლატურის კონკურენტებად გვევლინებიან. აფხაზეთის კონფლიქტის დარეგულირების გზების ძიებასთან დაკავშირებით კარგად ჩანს მათზე საბჭოური იდეოლოგიის გავლენა (ეთნიკური ნიშნით ერთა თვითგა-

მორკვევა, რომელსაც ქართველებისა და აფხაზების კონფლიქტის მოგვარების ნაცვლად საქმე მის გართულებამდე მიჰყავდა. საბჭოთა იდეოლოგიის გავლენამ „ხალხების იერარქიულობასთან“ დაკავშირებით განაპირობა ის, რომ აფხაზები, როგორც ხელისუფლების, ასევე ეროვნული მოძრაობის წარმომადგენლები, თავისი „პოზიციების“ მხარდამჭერებად მოიაზრებენ ჩრდილოეთ კავკასიაში მოსახლე მონათესავე ხალხებს – ადიღეელებს, შაფსულებს, ჩერქეზებს, ყაბარდოელებსა და სხვ. ქართველები კი (თუ არ ჩავთვლით ზ. გამსახურდიას ხელისუფლებას) რუსეთსა და ევროპის ქვეყნებზე აპელირებენ. თავისი არსით ორივე პოლიტიკა, ძველი ინერციით, ერის თვითგამორკვევაში ეთნიკურობის დომინირებას გულისხმობდა.

საინტერესოა, რომ აფხაზური პოლიტიკა ჩრდილოეთ კავკასიაში ბოლო ოცი წლის მანძილზე, ფსიქოლოგიურ-პოლიტიკური თვალსაზრისით, ეფექტური აღმოჩნდა.

1991 წელს შექმნილი ჩერქეზთა საერთაშორისო ასოციაციის პრეზიდენტი ყასბოლათ ძამიხოვი ამ ორგანიზაციის ოც წლისთავთან დაკავშირებით გამოცემული დოკუმენტებისა და მასალების კრებულის წინასიტყვაობაში (აფხაზები ამ ორგანიზაციაში დაარსებიდანვე არიან გაწევრიანებულები) აღნიშნავს, რომ ასოციაციამ აფხაზეთში შექმნილ სიტუაციას მიუძღვნა სპეციალური კონგრესი (1993 წ. 20-25 ივლისი). იგი აგრეთვე ხაზს უსვამს, რომ ამის შემდგომაც არ ჩატარებულა ასოციაციის არცერთი თავყრილობა, აფხაზეთის მხარდასაჭერი საკითხები რომ არ განხილულიყო (1).

აღსანიშნავია, რომ სსრკ-ის დასუსტება-დაშლის (1990-იანი წლების დასაწყისი) პროცესის თანმდევი კონფლიქტების დროს, აფხაზებისა და ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკებში მცხოვრები ხალხების, განსაკუთრებით ეროვნულ მოძრაობათა რადიკალური პოლიტიკოსების მისწრაფებები ეროვნული თვითგამორკვევის საკითხში

თანხვედრაში მოვიდა. განსხვავებით ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკების ოფიციალური ხელისუფლებისაგან, რომლის სათავეში კვლავ „გუშინდელი“ პარტომენკლატურა რჩებოდა, აფხაზეთის პოლიტიკოსები ერის თვითგამორკვევას ეთნონაციონალიზმს უკავშირებდნენ. აფხაზები თხოულაობენ საქართველოდან, ხოლო მათი მოკავშირე ჩრდილოკავკასიური ნაციონალური მოძრაობები – რუსეთიდან გამოყოფას. ამისათვის მათ მოქმედება ჯერ კიდევ სსრკ-ის დაშლამდე დაიწყო. ჯერ იყო და აფხაზური და ყაბარდოული ეროვნული მოძრაობების მიერ, ყაბარდოელი იური (მუსა) შანიბოვის თაოსნობით, 1989 წელს სოხუმში შეიქმნა კავკასიის მთიელ ხალხთა ასამბლეა, რომელიც 1991 წლის ნოემბერში კავკასიის ხალხთა კონფედერაციად გარდაიქმნა, შემდეგ კი 1992 წელს აფხაზების მონაწილეობით ადიღთა (ჩერქეზთა) მეცნიერებათა საერთაშორისო აკადემია იქმნება. აღსანიშნავია 1991 წლის 19-20 მაისს ქ. ნალჩიკში ჩამოყალიბებული ზემოსხენებული ჩერქეზთა საერთაშორისო ასოციაცია აფხაზეთის „ხასე“-ს მონაწილეობით. მისი დაფუძნება მოხდა ადიღთა (ჩერქეზთა) პირველ მსოფლიო კონგრესზე. იმავე ხანებში აფხაზების მონაწილეობით დაიწყო საერთო ადიღური ეროვნული მოძრაობის გაზეთ „ნართების“ გამოცემა.

ყოველივე ეს მოწმობს, რომ აფხაზეთში ძლიერდებოდა სეპარატისტული ტენდენციები. აფხაზეთში ადგილი ჰქონდა პროვოკაციებს ეთნიკურ ნიადაგზე. კონფლიქტის დაწყებამდე სოხუმში აფხაზი სეპარატისტების ლიდერი ვ. არძინბა ქართველებს თურმე დაპირებია: „ჩვენ გაიძულვით თქვენ, რომ გვესროლოთ“. ქართულმა ხელისუფლებამ, აფხაზეთში კონსტიტუციური წესრიგის აღდგენის მიზნით, დაიწყო ძალისმიერი მოქმედებები ადგილობრივი აფხაზური ხელისუფლების წინააღმდეგ.

იმდროინდელი მოვლენების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ 1991-1996 წლებში აფხაზი სეპარატისტები თვითგა-

მორკვევის პროექტის რეალიზებას ჩრდილოკავკასიელთა ეროვნულ მოძრაობებს და იქაურ არაფორმალურ ორგანიზაციებს უკავშირებდნენ.

კავკასიის ხალხთა კონფედერაციის პირველსავე დოკუმენტში სახელწოდებით “დეკლარაცია კონფედერაციული კავშირის შესახებ” აღნიშნულია: „არსებობის უფლებისათვის ჩვენს ბრძოლაში, თავისუფლებისა და სამართლიანობისათვის არაა გამორიცხული ცალკეული მთიელი ეთნოსების ფიზიკური განადგურების შესაძლებლობა...“ (2). კავკასიის ხალხთა კონფედერაციის პარლამენტის თავმჯდომარის მოადგილე ჩეჩენი დენგა ხალიდოვი, ამ ორგანიზაციის პროგრამის განმარტებისას, აცხადებდა: „ჩვენი პოლიტიკის გატარებაში არ შეგვიძლია დავეყრდნოთ რუსეთის კანონებსა და კონსტიტუციას“ (3).

აფხაზურ-ადიღურ ალიანსთან დაკავშირებით, შემთხვევითი არ გახლდათ, რომ ჯერ კიდევ 1991 წელს ყაბარდოული ეროვნული ორგანიზაციების ლიდერები არაერთგზის აკეთებენ განცხადებებს ყაბარდო-ბალყარეთის დაშლასა და მის ყაბარდოდ და ბალყარეთად დაყოფაზე. ამავე დროს, 1991 წელს ყაბარდოელ ხალხთა კონგრესზე ეროვნული მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი ცნობილი იურისტი იური კალმიკოვი (მოგვიანებით, 1993 წ. ნოემბერში, იგი რუსეთის ფედერაციის იუსტიციის მინისტრად დაინიშნა) ღიად აცხადებს, რომ ძლიერი ადიღური სახელმწიფოს შექმნა ახლო პერსპექტივის ყველაზე აქტუალური საკითხია. მხედველობაში ჰქონდათ ადიღეელების, ჩერქეზების, ყაბარდოელების, შაფსულების და ასევე, როგორც ამას ცალკეული ექსპერტები მიიჩნევენ, აფხაზებისა და აბაზების გაერთიანება (4).

ამ გეგმის განხორციელების პირველ ეტაპზე ადიღური და მათი მეზობელი ჩრდილოკავკასიელების (ბალყარელებისა და ყარაჩაელების გამოკლებით) ეროვნული მოძრაობების (და არა მარტო მათი) ყურადღება გადატანი-

ლი იყო აფხაზეთზე. ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკების იმდროინდელი ხელმძღვანელობა ხელს არ უშლიდა ამ მოძრაობებს „აქტიურად ემოქმედათ“ აფხაზეთის მიმართულებით. კონფედერანტებისა და სხვა ეროვნული, „არაფორმალური“ ორგანიზაციების ემისრები დაუბრკოლებლად გადაადგილდებოდნენ საქართველოს ჩრდილო-დასავლეთ საზღვრამდე, აგზავნიდნენ “მოხალისეებს” საომრად, თვითონაც ჩადიოდნენ აფხაზეთში და ჩაჰქონდათ მატერიალური დახმარება, რასაც თვითონ აფხაზი სეპარატისტებიც აღიარებდნენ. მაგალითად, 1993 წლის ოქტომბერში ქ. ნალჩიკში აფხაზეთის მხარდასაჭერად გამართულ რიგით მესამე სადღეღამისო ტელემართონში ვლადისლავ არძინბამ გაზეთ „ნართებთან“ ინტერვიუში აღიარა: „ჩვენ წელიწადი ვიცხოვრეთ, ისე, რომ არ გვქონია არცერთი რუბლი კრედიტი... დახმარებას ვიღებდით ყაბარღო-ბალყარეთიდან, ადიღედან, ყარაჩაეთ-ჩერქეზეთიდან“ (5)

აფხაზების მიერ ჩრდილოეთ კავკასიაში წარმოებულმა პოლიტიკამ სათანადო შედეგი გამოიღო. „მოხალისეები“ მთელი ჩრდილოეთ კავკასიის რეგიონებიდან და რუსეთის ყველა პატიოსანი ადამიანი დადგა აფხაზი ხალხის დასაცავად“, – ნათქვამია კავკასიელი ხალხებისადმი ჩერქეზთა 1993 წლის 21 ივლისის II საერთაშორისო კონგრესის დელეგატთა მიმართვაში, რომელიც აფხაზი ხალხის მხარდასაჭერად იყო გამართული (6).

აღსანიშნავია, რომ 1992-1996 წლებში აფხაზებისა და ადიღების მიერ ყველაფერი კეთდება მათი გაერთიანებისათვის. ჯერ იყო და აფხაზეთის რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო 1994 წლის 28 ნოემბერს დებულობს აფხაზეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციას, რაც, ფაქტიურად, ნიშნავდა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნას, შემდეგ კი 1999 წლის 3 ოქტომბერს აფხაზეთში გამართული სახალხო რეფერენდუმის დროს, მოქალაქეთა 97-მა პროცენტმა მოიწონა მოქმედი კონსტიტუცია, რითაც გაფორმებულ

იქნა აფხაზეთის რესპუბლიკის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტი (7).

აფხაზეთში იქმნება ადიღებისათვის მისაბაძი ვითარება, რაზედაც, ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკების ოფიციალური ხელისუფლებისაგან განსხვავებით (ჩეჩნეთის გარდა), ეროვნული მოძრაობის ლიდერები ღიად დეკლარირებენ სუვერენიტეტის სურვილს და რუსეთისაგან სეცესიის შესაძლებლობას.

1996 წლის 30 მარტს აფხაზეთის დე-ფაქტო პარლამენტი აკეთებს მიმართვას ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხებისადმი. მიმართვაში ნათქვამია, რომ “აფხაზებისა და ჩრდილოკავკასიელ მთიელთა ძმურ გრძნობებს, ერთმანეთთან გაერთიანების გზაზე, შეუძლია გადალახოს მათ შორის აღმართული კავკასიის მთები, დაადნონ ყინული და მოხსნან ყოველგვარი დაბრკოლებები” (8).

ასეთი გაერთიანებისათვის ბევრი რამ კეთდებოდა ჩერქეზთა საერთაშორისო ასოციაციის მიერ. 1996 წელს ამ ორგანიზაციის ერთ-ერთ სხდომაზე, რომელიც მიეძღვნა ასოციაციის II კონგრესის (1993 წ. ივლისი) გადაწყვეტილებების (აფხაზეთთან სოლიდარობის საკითხი) აღსრულების მიმდინარეობას, აღნიშნულ იქნა დასახულიყო კონკრეტული ამოცანები მშობლიური ენის განვითარებისათვის, ანბანის უნიფიცირებასთან და ადიღთა სამწერლობო ენების შესაძლო დაახლოების გზების ძიებასთან დაკავშირებით (9).

ამავე დროს გაკვირვებას იწვევს საქართველოსა და რუსეთის სახელმწიფო დიპლომატიის პოლიტიკა ამ რეგიონში, უფრო სწორად – მისი არარსებობა. ამ სტრიქონების ავტორი „სვობოდნაია გრუზიას“ ფურცლებზე ამის შესახებ ღიად მიუთითებდა: „ამ დონეზე (სამთავრობო დონეზე - ჯ. კ.) თითქმის არაფერი არ კეთდება საქართველოსათვის არასასურველი ტენდენციების გასანეიტრალებლად, რაც მის ეროვნულ უსაფრთხოებას ემუქ-

რება“ (10). ნეგატივის გასანეიტრალებლად აუცილებლობას წარმოადგენდა გახსნილიყო ყაბარდო-ბალყარეთში საქართველოს საკონსულო წარმომადგენლობა (11).

აფხაზ-ადიღთა ეროვნული მოძრაობების სტრატეგია, რა თქმა უნდა, რუსეთისთვისაც არ იყო მისაღები. მით უმეტეს, რომ ამ დროს ჩეჩნეთის პრობლემამ ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა: 1994-1996 წლებში მოსკოვმა ჩეჩნეთში ომი წააგო, 1996 წლის 31 აგვისტოს კი რუსეთის ფედერალურმა ხელისუფლებამ ქ. ხასავიურთში ხელი მოაწერა ხელშეკრულებას, რითაც ჩეჩნეთმა დე-ფაქტო დამოუკიდებლობა მიიღო, ხოლო მისი პოლიტიკური სტატუსის განხილვა 2001 წლამდე გადაიდო.

გაუგებრობას იწვევდა, აგრეთვე, პოზიცია ჩრდილოეთ კავკასიის, მათ შორის კრასნოდარისა და სტავროპოლის მხარეების, ადგილობრივი ხელისუფლების მხრიდან, რომლებიც, ღიად თუ ირიბად, მხარს უჭერდნენ სეპარატიზმს (მხედველობაში მაქვს კაზაკების ფაქტორი).

ცნობილი რუსი პოლიტოლოგი ლ. სოპერსკაია წერდა: „ბევრს მიაჩნია, რომ ჩრდილო-დასავლეთ კავკასიაში რუსეთისათვის ძირითადი საფრთხე აფხაზი სეპარატისტებისგან მოდის. არავინ არ იფიქრებდა, თუ რატომ აქვთ კავკასიის სეპარატიზმის ფუძემდებლებს რუსეთთან მიერთების მანია. საიდუმლოება კი იმაშია, რომ რუსეთის შემადგენლობაში შესვლის შემდეგ, სხვადასხვა რესპუბლიკებში მცხოვრები მონათესავე ხალხების (ადიღეელები, ჩერქეზები, შაფსულები, ყაბარდოელები...) ირგვლივ შემოკრების კვალობაზე მათი მიზანია “დიდი ჩერქეზეთის“ შექმნა და შემდეგ რუსეთისაგან გამოყოფა“ (12).

ამავე დროს აღსანიშნავია, რომ 1992-1996 წლებში კავკასიის რესპუბლიკებში, რუსეთის ფედერაციაში (1993), საქართველოში (1995) მიღებულ იქნა კონსტიტუციები, სადაც ხალხთა უმრავლესობის მიერ არჩევათი არა ეთნონაციონალიზმზე, არამედ მოდერნიზაციულ დემოკრატიულ

განვითარებაზე კეთდება. სეპარატიზმისა და ეთნონაციონალიზმის პოზიციები სუსტდება. სწორედ იმ ხანებში, 1995 წელს, ადიღთა (ჩერქეზთა) მეცნიერებათა საერთაშორისო აკადემიის აკადემიკოსმა რ. ბურაევმა ეროვნული მოძრაობის აქტუალურ სტრატეგიებს აბსურდული უწოდა. მისი აზრით, „აბსურდული იყო მითიური იდეა „დიდი ჩერქეზეთის“ შექმნისა, რომელიც მომწიფებული იყო „ცხელ თავებში“ და რასაც მხარს უჭერდნენ ისინი, ვინც ამ ცოტა ხნის წინათ ხელისუფლების ხელში უკანონოდ ჩაგდებას ცდილობდნენ“. მისივე აზრით, “ილუზორულ ამოცანას წარმოადგენდა სხვა ქვეყნებიდან დაბრუნება თანამემამულეებისა, რომლებიც უკვე თვისობრივად სხვანაირები არიან, ვიდრე ჩვენი წინაპრები“ (13). აქვე აღსანიშნავია, რომ ამ დროიდან რესპუბლიკებში ოფიციალურ დონეზე და უკვე საზოგადოებაშიც არ გააჩნიათ მხარდაჭერა კაზაკთა ცალკეული ლიდერების მცდელობებს შექმნან კაზაკთა შეიარაღებული ფორმირებები“. ასევე ვერ გამოიღო შედეგი მუსა შანიბოვის მცდელობამ, ათი თვის შესვენების შემდეგ, კავკასიის ხალხთა დისკრიმინირებული კონფედერაციის რეანიმირება მოეხდინა (14).

კონფლიქტის იზოლირების პოლიტიკა. როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, 1990-იანი წლების მეორე ნახევრიდან, ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკებში (ჩეჩნეთის გარდა) ეთნონაციონალიზმს, წინა წლებთან შედარებით, საზოგადოებისგან ღია მხარდაჭერა აღარ გააჩნია. ინიციატივა “მოდერნიზაცია ეთნონაციონალიზმის სარჩულით“ არაფორმალუბიდან ოფიციალურში გადადის.

ამ მხრივ ნიშანდობლივია „ხელშეკრულება აფხაზეთის რესპუბლიკასა და ყაბარდო-ბალყარეთის რესპუბლიკას შორის მეგობრობისა და თანამშრომლობის შესახებ“, რომელსაც ხელი მოეწერა 1995 წლის 19 მაისს ქ. სოხუმში. ყურადღებას იპყრობს ხელშეკრულების პირვე-

ლი მუხლი, სადაც აღნიშნულია „საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის“ პრინციპი და მერვე მუხლი, რომელშიც საუბარია „ნაღჩიკსა და სოხუმში აფხაზეთისა და ყაბარდო-ბალყარეთის რესპუბლიკების სრულუფლებიანი წარმომადგენლობის დაარსებაზე“ (15). ზემოხსენებული ხელშეკრულება იმ დროს, როდესაც რუსეთს აფხაზეთისთვის ბლოკადა აქვს გამოცხადებული, ისეთ შთაბეჭდილებას ახდენს, რომ საქართველოს ხელისუფლების მიერ წარმოებული აფხაზეთის იზოლაციის პოლიტიკა არაეფექტურია. თბილისი კვლავ ცდილობს „არ აწყენინოს“ მოსკოვს და ერიდება როგორც აფხაზეთთან, ასევე ჩრდილოკავკასიელებთან უშუალო დიალოგს. ამასთან დაკავშირებით, გაურკვეველი რჩება ე.შევარდნაძისა და ჰალიევის მიერ 1990-იანი წლების მეორე ნახევარში გახმაურებული ინიციატივის “მშვიდობიანი კავკასიის” რეალიზების მექანიზმი – როგორ უნდა განხორციელდებოდეს ის, თუ კავკასიის ქვეყნებს შორის არ იქნებოდა დემოკრატიისათვის დამახასიათებელი უშუალო ჰორიზონტალური კავშირები.

1996 წელს რუსეთის ჩრდილოკავკასიურ საკურორტო ქალაქ კისლოვოდსკში, ოთხი ქვეყნის ხელმძღვანელობის (აზერბაიჯანი, საქართველო, სომხეთი, რუსეთი) მიერ ხელი მოეწერა დეკლარაციას „კავკასიაში ეროვნებათაშორისო თანხმობის, მშვიდობის, ეკონომიკური და კულტურული თანამშრომლობის“ შესახებ (16). ეს დოკუმენტი სხვა არაფერია, თუ არა ამ ქვეყნების ხალხთა მოთხოვნა, რაც მიესადაგება ლიბერალურ დემოკრატიულ პრინციპებს – ერთა შორის ჰორიზონტალური თანამშრომლობის მოთხოვნილებებს.

სამწუხაროდ, ერთაშორის ურთიერთობებში, რუსეთისა და საქართველოს ხელისუფლების მონოპოლიის გამო კისლოვოდსკის სამიტზე დეკლარირებული დებულებები კავკასიაში მშვიდობისა და თანამშრომლობის შესახებ პიარაქციად დარჩა.

ჩრდილოეთ კავკასიაში, აფხაზეთთან ურთიერთობის მიზნით, ინიციატივა ადგილობრივმა ხელისუფლებებმა საკუთარ ხელში აიღეს. ამის კარგი ილუსტრაციაა ის, რომ 1995 წლის მაისში მათ მიერ აფხაზეთთან მეგობრობის ხელშეკრულების ხელმოწერიდან ერთი თვის შემდეგ ეროვნული მოძრაობების შტაბ-ბინები ნალჩიკის ცენტრში მდებარე შენობიდან გამოასახლეს. თუმცა აშკარა გახდა, რომ ამგვარი ურთიერთობა ფაქტიურად ფორმალურ ხასიათს ატარებდა და ყველაფერი უკვე მოსკოვიდან წყდებოდა. მართლაც, ამავე წლის აგვისტოში, როცა ორდღიანი ვიზიტით ნალჩიკში აფხაზეთის საპარლამენტო დელეგაცია ჩავიდა (ხელმძღვანელი ს. ჯინჯოლია), მიუხედავად არაერთგზის მცდელობისა შეხვედროდა ყაბარღო-ბაღყარეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტ ვ. კოკოვს, მისი მცდელობა უშედეგო გამოდგა, რამაც ეროვნულ მოძრაობებში უკმაყოფილება გამოიწვია (17).

ერთი შეხედვით შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მოსკოვი თბილისთან მიმართებით „ვაღდებულებებს ასრულებს“ აფხაზეთის ბლოკადის საკითხში (18), მაგრამ რეალურად სულ სხვა სურათი იხატება: რუსეთის ფედერალური ხელისუფლება თავის ანტიქართულ ჩანაფიქრს ჩრდილო კავკასიის რეგიონის ხელისუფალთა (და არა მარტო მათი) ხელით ასორციელებს.

აღსანიშნავია, რომ აფხაზეთშიც კი, რომლის ხელისუფლება ზემსხენებული ბლოკადის მიუხედავად, რესპუბლიკაში მოდერნიზაციულ პროცესს ვერ აჩერებს, 1997 წელს, საზოგადოებრივი ზეწოლის შედეგად, იწყება სახელმწიფოებრივი ქონების პრივატიზაციის პროცესი. საქართველოს პარლამენტის 2002 წლის 22 მარტის დადგენილებაში ნათქვამია: „1997 წელს სეპარატისტულმა ხელისუფლებამ აფხაზეთის ტერიტორიაზე დაიწყო ქონების უკანონო პრივატიზირება, რის შედეგადაც 2001 წლამდე პრივატიზირებულ იქნა ათასზე მეტი ობიექტი. განსაკუთ-

რებით მასობრივი ხასიათი მიიღო ლტოლვილთა და იძულებით გადაადგილებულ პირთა კერძო საკუთრების გასხვისებამო (19). ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკებიდან, განსაკუთრებით ადიღური რესპუბლიკებიდან და ნაწილობრივ რუსულენოვანი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული სუბიექტებიდანაც ცალკეულმა ორგანიზაციებმა და იურიდიულმა პირებმა ამ პერიოდში აფხაზეთში ქონება ჩალის ფასად შეიძინეს.

ამრიგად, აღნიშნული პროცესი სულაც არ მოწმობს იმას, რომ თითქოსდა „ბოლო სამ წელზე მეტია აფხაზეთის ეკონომიკა ბლოკადითაა პარალიზებული“, როგორც ეს 2001 წლის ჩერქეზთა საერთაშორისო ასოციაციის განცხადებაშია ნათქვამი (20).

ამავე დროს აღსანიშნავია, რომ საქართველოს მხარე 1996-2000 წლებში ჩრდილოეთ კავკასიის მიმართულებით ერთგვარ აქტიურობას იჩენს, თუმცაღა სამწუხაროდ, ეს სახელმწიფო პოლიტიკის კურსს კი არა, არამედ უფრო მეტად ცალკეულ პირთა ინიციატივას წარმოადგენს.

თბილისის ასეთ მცირე “გააქტიურებაზეც” კი ჩრდილოკავკასიელთა რეაქციამ არ დააყოვნა. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის როინ მეტრეველის სახელზე 1996 წლის ოქტომბერში ყაბარდო-ბალყარეთის ისტორიის, ფილოლოგიის და ეკონომიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ხელმძღვანელების მიერ გამოგზავნილ წერილში ნათქვამია: “ჩვენ ვიცით და პატივს ვცემთ თქვენს ძალისხმევას კავკასიის რეგიონის ხალხთა დაახლოებაში. თქვენს მიერ და აგრეთვე აკადემიკოსების მარიამ ლორთქიფანიძის, თამაზ გამყრელიძისა და სხვათა მიმართვას ყაბარდო-ბალყარეთის ინტელიგენციისადმი ჩვენი რესპუბლიკის მოსახლეობის დიდი რაოდენობა იზიარებს. ჩვენში დიდი სიხარული გამოიწვია თსუ კავკასიის ხალხთა ისტორიის კათედრის გახსნამაც. თბილისში ყაბარდო-ბალყარეთის ისტორიის შესწავლა

ბევრად შეუწყობს ხელს ჩვენს ხალხებს შორის გაგებისა და თანამშრომლობის განვითარებას” (21).

რასაკვირველია, ამგვარი სამოქალაქო აქტიურობის გამო, რაც ნაღჩიკისა და თბილისის ურთიერთდამოკიდებულების მცირე „დათობაში” გამოიხატა, აფხაზეთის მთავრობამ და ჩრდილოკავკასიური ეროვნული მოძრაობის ლიდერებმა უკმაყოფილება ვერ დაფარეს. სწორედ ეს იქნა აღნიშნული 1996 წლის მარტში ქ.ნაღჩიკში გამართული „მრგვალი მაგიდის” დროს აფხაზეთის დელეგაციასა და ყაბარდოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოძრაობის „ადილე ხასე“-ს მიერ. ნეგატიური ტონი ადგილობრივ პრესაშიც აისახა: „ამ ბოლო წელს ჩვენი რესპუბლიკების დაახლოების ტემპი ყველა დონეზე დაეცა. ამით ისარგებლეს ჩვენმა არაკეთილმოსურნებმა. ნაღჩიკში გახშირდა საქართველოს ემისრების გამოჩენა „დაკარგული კავშირების აღდგენის მიზნით“, – წერდა გაზეთი „ადილე ხასე“. ამავე გაზეთში გამოქვეყნებულ წერილში სათაურით „არემიძის რადიოში გამოსვლის შესახებ“ სინანულითაა ნათქვამი, თუ როგორ “თავაზიანად მისცა საშუალება” ყაბარდო-ბაღყარეთის რადიოს მხატვრული მაშუყებლობის რედაქციამ საქართველოს პარლამენტის წევრებს გამოსულიყვნენ ეთერში (22).

ამ სტრიქონების ავტორს, რომელიც ზემოთ აღნიშნული მოვლენების უშუალო მონაწილე გახლდათ, შეუძლია აღნიშნოს, რომ ყოველივე ასეთი აქტიურობა საქართველოს მხრიდან ატარებდა „მოსკოვის გვერდის ავლის“ ხასიათს, რადგან ჩრდილოეთ კავკასიაში საქართველოდან ჩასული დელეგაციის წევრები მიიჩნევდნენ, რომ გუშინდელ უუფლებო ავტონომიურ რესპუბლიკებს ამ რეგიონში დღეს პოლიტიკური სტატუსი გაეზარდათ და მათ, პრეზიდენტ ბ. ელცინის სიტყვების პერიფრაზირება რომ მოვასდინოთ, “მიიღეს იმდენი სუვერენიტეტი, რამდენის გადაყლაპვაც შეძლეს”. სამწუხაროდ, ეს განცხადება

ოდენ დეკლარაცია გახლდათ. რეალურად კი რუსეთის ფედერაციის პოლიტიკურ ელიტაში კვლავაც არსებული საბჭოური აზროვნების ინერციის გამო, ნაცვლად თვითმმართველობისა და დემოკრატიის განვითარებისა, ავტოკრატიული სახელისუფლებო ვერტიკალი იყო გამტკიცებული. არადა კავკასიელი ხალხების მოლოდინი დემოკრატიული გარდაქმნებისა დიდი იყო. ამ სტრიქონების ავტორი ამ იმედების შესახებ მაშინაც ღიად მიუთითებდა: „საქართველოსა და აფხაზეთის საღად მოაზროვნე მოქალაქეები ხედავენ, რომ ქვეყანაში დაწყებული ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის და მესაკუთრეთა სოციალური ფენის ფორმირების პროცესი შეუქცევადს ხდის სამართლებრივი სამოქალაქო საზოგადოების შექმნას, სადაც ადამიანი და მისი ინტერესები იქნება უზენაესი. თვისობრივად ახალ დონეზე შეიქმნება ბაზა მოძვე ქართველ და აფხაზ ხალხთა ერთობისა და დაახლოებისათვის“ (23).

XX ს.-ის 90-იანი წლების მოსკოველი და თბილისელი პოლიტიკოსების შეხედულებები ერთმანეთს ჰგვანან დემოკრატიული რეფორმების გატარების უუნარობის მხრივ. ნაცვლად ხალხებს შორის დემოკრატიული, ჰორიზონტალური ურთიერთობების განვითარებისა (საზოგადოების მონაწილეობა ქვეყნის მმართველობაში), კავკასიური პოლიტიკა ძველებურად ემყარება ვერტიკალურ (ავტოკრატიულ სახელისუფლებო) რესურსს. მოსკოვის ზოგიერთი პოლიტიკოსის აზროვნების ინერცია ძველებურად მიმართულია იმისკენ, რომ მკაცრად იყოს ცენტრზე დამოკიდებული არა მარტო რუსეთის რეგიონი მთლიანად, არამედ ახლო საზღვარგარეთის სახელმწიფოებიც.

ამგვარ ვითარებაში, ცხადია, კავკასიაში შეფერხდა მოდერნიზაციული გარდაქმნების პროცესი. კავკასიაში ადრე წამოწყებული აქტიურობები კულტურული, სამეცნიერო და ეკონომიკური თანამშრომლობის მიზნით, შეეწირა პოლიტიკოსთა ფანტაზიებს, კერძოდ, აფხაზეთის

იზოლაციის, ეკონომიკური ბლოკადისა და ა.შ. პოლიტიკას (24).

გადამეტებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ საქართველოს 2012 წლამდე არსებული ყველა მთავრობის პოლიტიკურმა კურსმა აფხაზეთის იზოლაციონისტური პოლიტიკის გატარების საკითხში იმ იმედით, რომ „მეტი სარგებელი“ მიეღოთ აფხაზეთის პოლიტიკურ სტატუსთან დაკავშირებით, ფიასკო განიცადა. თუმცა ამ დროის მანძილზე არაერთხელ იქნა შეთანხმება მომზადებული, მაგრამ, როგორც ვიცით, ყოველთვის „რაღაც მიზეზების“ გამო, ხან ქართული, ხან აფხაზური მხარე შეთანხმებას ხელს არ აწერდა.

საინტერესოა გამოვყოთ რამდენიმე მათგანი.

საქართველოს მთავრობა წარმატებულად მიიჩნევს 1995 წლის 5 მარტს გაეროში გაგზავნილ მის მიერ შედგენილ წინადადებებს აფხაზეთის სტატუსის შესახებ. ქართული მხარე თვლის, რომ დოკუმენტი კომპრომისულია. ის ითვალისწინებდა, რომ საქართველო, როგორც ერთიანი ფედერალური სახელმწიფო, შეიქმნებოდა ყოფილი საქართველოს სსრ-ს საზღვრებში 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით. ამ დოკუმენტის მიხედვით, აფხაზეთს, როგორც ფედერაციის სუბიექტს, ექნებოდა უფართოესი უფლებამოსილებანი: საკუთარი დროშა, ჰიმნი, გერბი, ასევე სახელმწიფოებრიობის სხვა ატრიბუტები, პარლამენტი, უმაღლესი აღმასრულებელი და სასამართლო ორგანოები, სამართალდამცავი სისტემა, რაც დაფიქსირდებოდა ერთიანი საქართველოს კონსტიტუციაში და აფხაზეთის კონსტიტუციაში. აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ აფხაზურ ენას, ქართულ ენასთან ერთად, ექნებოდა სახელმწიფო ენის სტატუსი.

ამ დოკუმენტის თანახმად ფედერალური მთავრობის კომპეტენციაში შედიოდა საგარეო პოლიტიკა და ეკონომიკური კავშირები, თავდაცვა, ფულად საკრედიტო

სისტემა, საბაჟო სამსახური, ფედერალური ბიუჯეტი, ენერგეტიკა, სახელმწიფო საზღვრის დაცვა, ენერგეტიკა, კავშირგაბმულობა და ეროვნული ტრანსპორტი.

ცნობილია, რომ ფედერალიზმის მოდელთან დაკავშირებით ქართული საზოგადოება ერთგვაროვანი არ ყოფილა. მკვლევარი რ.გელანტია აღნიშნავს, რომ 1995 წლის 25 ივლისს მხარეთა შორის გამართულ მოსკოვის მოლაპარაკებაზე, რომელსაც უძღვებოდა რუსეთის ვიცე-პრემიერი ბოლშაკოვი, აფხაზური მხარის ხელმძღვანელმა ა.ჯერგენიამ, სოხუმთან შეთანხმებით, მხარი დაუჭირა ფორმულირებას „ერთიანი ფედერალური სახელმწიფოს შესახებ“, თუმცა მოგვიანებით იმავე დღეს, სოხუმის მოთხოვნით, მანვე განაცხადა უარი დოკუმენტის პარაფირებაზე (სოხუმმა იგი გაათავისუფლა დელეგაციის ხელმძღვანელის თანამდებობიდან (25).

ქართულ მხარეს ადანაშაულებენ აფხაზი სეპარატისტების მეგობრები ჩერქეზთა საერთაშორისო ასოციაციიდან იმაში, რომ თბილისი არ თანხმდება აფხაზების მხრიდან კომპრომისულ შეთავაზებას პოლიტიკურ სტატუსთან დაკავშირებით. მაგალითად, როგორც ისინი აღნიშნავენ 1997 წელს, აფხაზების მიერ განსახორციელებლად შემოთავაზებულ იქნა ოქმი, რომელიც ითვალისწინებდა სამოკავშირეო სახელმწიფოს შექმნას, დაფუძნებულს ორი თანასწორუფლებიან სუბიექტის – საქართველოსა და აფხაზეთს სახელშეკრულებო ურთიერთობებზე.

ფაქტიურად კი, როგორც აღნიშნულია ჩერქეზთა საერთაშორისო ასოციაციის კონგრესის 2000 წლის 28 ივლისის განცხადებაში, შემოთავაზებული იყო სახელმწიფოს შექმნა, რომელიც დაფუძნებული იქნებოდა ფედერაცია-კონფედერაციის პრინციპებზე. ამის გარდა, ნათქვამია, რომ რაზედაც უარს ამბობს ქართული მხარე, არის კიდევ ორი დოკუმენტი, რომელებიც უკვე მესამე წელია განიხილება მხარეებს შორის და აფხაზური მხარე მზა-

დაა ხელი მოაწეროს მათ. ესენია: „შეთანხმება მშვიდობისა და შეიარაღებული შეტაკებების განუახლებლობის გარანტიის“ შესახებ და „ოქმი გალის რაიონში დევნილების დაბრუნებისა და ეკონომიკის აღდგენის ზომების შესახებ“. განცხადებაში აღნიშნულია, რომ ქართული მხარე 1996 წლის დსთ-ის სამიტზე აფხაზებისათვის შემოღებული ეკონომიკური სანქციების მოლოდინშია და შეთანხმებების ხელმოსაწერად მზად არ არის. ამის დასტურად ნათქვამია, რომ ქართველებმა 1998 წლის მაისში გალის რაიონში გააჩაღეს ომი, რის შედეგადაც არის მრავალრიცხოვანი მსხვერპლი. აქვე გაკეთებულია მიმართვა დსთ-ის ქვეყნების მიმართ აფხაზეთი დაშვებულ იქნას დსთ-ის იმ სამიტებზე, სადაც განიხილება მასთან დაკავშირებული საკითხები (26).

რუსეთის პრეზიდენტის ვ. პუტინის მეცადინეობის შედეგად აფხაზეთის მიმართ გაუქმდა რუსეთის ფედერაციის მთავრობის მიერ 1994 წელს მიღებული სანქციები და საქართველოსთან შემოღებულ იქნა (2001 წელს) მკაცრი სავიზო რეჟიმი, რომელიც არ ვრცელდებოდა აფხაზეთზე. ფაქტიურად, რუსეთის მთავრობის პოზიცია, რომ ის არ დათმობდა აფხაზეთს, ამით უკვე გამომჟღავნებული იყო, მაგრამ ჯერ კიდევ მაინც ძალაში რჩებოდა დსთ-ის სამიტზე 1996 წელს აფხაზეთის წინააღმდეგ მიღებული სანქციები.

სამწუხაროდ, 2000-ანი წლების დასაწყისში აფხაზეთისა და კავკასიის სხვა კონფლიქტების მიმართ რუსეთისა და საქართველოს მთავრობების გაურკვეველმა პოლიტიკამ შეუძლებელი გახადა განხორციელებულიყო საერთაშორისო ექსპერტიზის დონეზე მომზადებული კიდევ ერთი პროექტი „თბილისსა და სოხუმს შორის უფლებამოსილებათა გამიჯვნის ძირითადი პრინციპები“ (ბოდენის დოკუმენტი, მარტი 2003 წ.).

ამ პროექტის თანახმად, 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით არსებული საქართველოს საზღვრები ცვლილებას არ ექვემდებარება, აფხაზეთი კი არის სამართლებრივ ნორმებზე დაფუძნებული სუვერენული წარმონაქმნი განსაკუთრებული სტატუსით საქართველოს სახელმწიფოს შიგნით. ამავე დოკუმენტში ხაზგასმულია, რომ უფლებამოსილებათა გამიჯვნა თბილისსა და სოხუმს შორის განსაზღვრული იქნება ქართულ-აფხაზეთი კონფლიქტის პოლიტიკური მოწესრიგების ღონისძიებათა შესახებ მიღებული 1994 წლის 4 აპრილის დეკლარაციის თანახმად, ანუ აფხაზეთის უფლებები და კომპეტენცია აღიარებულ იქნება მეტი მოცულობით, ვიდრე ის სარგებლობდა 1992 წლამდე. ამავე დროს, დოკუმენტის მე-6 პუნქტში აღნიშნულია, რომ „აფხაზეთის კონსტიტუცია შეცვლილი უნდა იქნეს თბილისსა და სოხუმს შორის კომპეტენციათა გამიჯვნის შესახებ შეთანხმების შესაბამისად, ისე როგორც ეს განსაზღვრულია ფედერალური შეთანხმებით“ (27). სამწუხაროდ ამ პროექტსაც განხორციელება არ ეწერა.

სიტუაცია აფხაზეთში 2003 წელს კიდევ ერთხელ გამწვავდა, როცა აფხაზეთში პანკისის ხეობიდან გადასული ჩეჩენი საველე მეთაური რუსლან გელაევი და მისი შეიარაღებული რაზმი გამოჩნდა. აფხაზ სეპარატისტთა მტკიცებით, საქართველოს ხელისუფლებამ ჩეჩენტა რაზმი აფხაზეთში პარტიზანული ომის გასაჩაღებლად გადაიხროლა. რა თქმა უნდა, ასეთი მწვავე ფაქტები მხარეებს ერთმანეთისაგან კიდევ უფრო აშორებდა.

სიტუაციამ აფხაზეთში შეურიგებელი ხასიათი მიიღო იმის გამოც, რომ დაპირისპირებულმა მხარეებმა, განსაკუთრებით „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ, გეოპოლიტიკური ვექტორების სხვადასხვა მიმართულება აირჩიეს. აფხაზმა პოლიტიკოსებმა ქართული სახელმწიფოსაგან დისტანცირებისათვის დასახმარებლად რუსეთს მიმართეს

და მასთან ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ინტეგრაციას შეეცადნენ, საქართველომ კი ნატოსა და ევროკავშირისკენ ინტეგრაციის გზა აირჩია იმ იმედით, რომ რუსეთის პოზიციები დასუსტდებოდა და საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღსადგენად ხელსაყრელი პირობები შეიქმნებოდა, აფხაზები მშვიდობის დამყარებაზე დათანხმდებოდნენ და დევნილები მშობლიურ ადგილებში დაბრუნდებოდნენ.

აღსანიშნავია, რომ ეთნონაციონალიზმი 2000 წელს კავკასიაში კარგავს თავის პოზიციებს. ეს კარგადაა შესამჩნევი 2001 წლიდან ჩეჩნეთის მაგალითზე, როცა მისი ხელისუფლების ძალისხმევა აღიარებულ იქნა საერთაშორისო ტერორიზმთან წინააღმდეგობის გაწევის კონტექსტში. ამასთან დაკავშირებით კორექცია განიცადა აშშ-ისა და ევროკავშირის ქვეყნების დამოკიდებულებამ მოსკოვის ჩრდილოკავკასიური პოლიტიკის მიმართ.

ამრიგად, ეთნონაციონალიზმის დასუსტება ზოგადად ჩრდილოეთ კავკასიაში კი მოხდა, მაგრამ ის რეგიონის დასავლეთ ნაწილში „ჩერქეზების საკითხის“ სახით კვლავ ინარჩუნებს პოზიციებს. მისი გადაჭრის იდეა ახლიდან ისხამს ხორცს განსაკუთრებით რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდგომ.

საქართველო-რუსეთის 2008 წლის აგვისტოს ომი.

2007 წლის ნოემბრიდან საქართველოში ასიათასობით ადამიანი ხელისუფლების საშინაო და საგარეო პოლიტიკით უკმაყოფილების გამო, იწყებს საპროტესტო გამოსვლებს. პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილის ხელისუფლება ცდილობს ქვეყანაში ლიბერალური დემოკრატია ჩამოაყალიბოს „ძველი“ ავტორიტარული მეთოდებით. უმუშევრობა, ელიტარული კორუფცია, მედიის და სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვა, გახმაურებული მკვლელობები, სასამართლოს არაადეკვატური მუშაობა, კონფლიქტების

მოუგვარებლობა და სხვ. დაედო საფუძვლად ქვეყნის საშინაო კრიზისს, რამაც საქართველოს პრეზიდენტის გადადგომა გამოიწვია.

2008 წ. იანვარში მმართველი პარტიის – „ნაციონალური მოძრაობის“ კანდიდატ მ. სააკაშვილის გამარჯვების შემდეგ ქვეყნის კრიზისული მდგომარეობა არ დამცხრალა. აფხაზეთისა და ცხინვალის კონფლიქტების გადაჭრისა და ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის მიზნით ქვეყნის ხელისუფლება იწყებს ჩრდილოკავკასიური ფაქტორის გამოყენებას. 2008 წელს გამოიკვეთა ჩრდილოეთ კავკასიის მიმართულებით საპარლამენტო კომიტეტის სამუშაო ჯგუფის აქტიურობა.

ამ დროისათვის ჩრდილოეთ კავკასიაშიც გამოიკვეთა სიტუაციური ცვლილებები. თუ ადრე ამ რეგიონში მოსახლეობის სიმპათიები ცალსახად ეთნონაციონალიზმისკენ იხრებოდა, 2007 წლიდან უპირატესობა ისლამურმა ფაქტორმა მოიპოვა. ამავე წლის ოქტომბერში არადიარეზულ ნაციონალურ ჩეჩნეთის რესპუბლიკა – იჩქერიას მისი ლიდერი დოკუ უმაროვი თავადვე აუქმებს და ცხადდება ბრძოლა ისლამური ქსელური პროექტის – „კავკასიის იმარატი“ შესაქმნელად (28).

ამავე დროს აღსანიშნავია, რომ თუ ჩრდილოეთ კავკასიის აღმოსავლეთ ნაწილში (ინგუშეთი, ჩეჩნეთი, დაღესტანი) ეთნონაციონალიზმი გადადის მეორე პლანზე, ამ რეგიონის დასავლეთ ნაწილში ის პოზიციებს ინარჩუნებს. საქართველოს მთავრობა აფხაზეთის საკითხში თავის რეგიონულ აქტიურობას სწორედ „ჩერქეზთა საკითხს“ უკავშირებს: იგეგმება მათთან კულტურული, სოციალური და განმანათლებლო, სამეცნიერო და სხვა ურთიერთობების აღდგენისა და განვითარების საკითხები.

2008 წლის აგვისტოს დასაწყისში მმართველი „ნაციონალური მოძრაობის“ მთავრობამ გადადგა რადიკალური ნაბიჯი – შეეცადა, რომ ოსი სეპარატისტების კონ-

ტროლქვეშ არსებული ცხინვალის რეგიონი სამხედრო ძალის მეშვეობით დაექვემდებარებინა და კონსტიტუციური წესრიგი აღედგინა. როგორც ცნობილია, ცხინვალში რუსული სამშვიდობო კონტინგენტი იყო განლაგებული, ხოლო მოსახლეობას რუსული პასპორტები აქვს, ანუ ისინი „რუსეთის მოქალაქეები“ არიან. ეს ფაქტი რუსეთის ხელმძღვანელობამ თავის სასარგებლოდ გამოიყენა, ქართული არმიის ქვედანაყოფების ცხინვალზე შეტევა „რუსეთის მოქალაქეების“ უფლებების ხელყოფად მონათლა და საქართველოში, როკის გვირაბის გავლით, ჩრდილო კავკასიის სამხედრო ოლქის ქვედანაყოფები, მძიმე ტექნიკა და ავიაცია შემოიყვანა. მსოფლიომ დაინახა, რომ რუსეთი თავის ფორპოსტებს სამხრეთ კავკასიაში ასე ადვილად არ დათმობს. მსოფლიომ ისიც დაინახა, რომ საქართველოს მოსახლეობა, მიუხედავად განსხვავებული პოზიციებისა, ერთიანი იყო რუსეთის წინააღმდეგ.

ხუთდღიანმა სისხლისმღვრელმა ომმა ორივე მხარეს მნიშვნელოვანი დანაკარგები მოუტანა, განსაკუთრებით კი საქართველოს: დაიღუპა და დაიჭრა ასობით სამხედრო მოსამსახურე და მშვიდობიანი მოსახლეობა, განადგურდა მატერიალური დოვლათი, სამხედრო ქონება და შეიარაღება, რაც მთავარია, საქართველოს ხელისუფლებამ დაკარგა კონტროლი ახალგორის რაიონზე (ცხინვალის რეგიონში) და კოდორის ხეობაზე (აფხაზეთი). მოხდა უფრო უარესი: რუსეთის ფედერაციამ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა იურიდიულად აღიარა, რითაც დაარღვია საერთაშორისო სამართლის ნორმები.

ბუნებრივია, ქართული მხარე და, მასთან ერთად, საერთაშორისო თანამეგობრობა ახალ გეოპოლიტიკურ სტატუს-ქვოს არ ცნობს და მიიჩნევს, რომ საქართველო ტერიტორიულ მთლიანობას ალადგენს. თუ როგორი იქნება ეს გზა, ამას დრო გვიჩვენებს, მაგრამ მანამდე კავკა-

სიაში „მოთამაშე“ ძალებმა კომპრომისი უნდა გამონახონ მათ მიერვე აღიარებულ ურთიერთწინააღმდეგობრივ პრინციპებს – ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის დაცვისა და ერთა თვითგამორკვევის უფლებებს შორის.

აფხაზეთის დეიზოლაცია არაღიარების კონტექსტში. 2008 წლის აგვისტოს მოვლენების შემდეგ ცხადი გახდა, რომ რუსეთი საქართველოს კონფლიქტების გადაჭრაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს. ამავე დროს პოლიტოლოგი ა. გეგეშიძე სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან კონფლიქტის ინტერპრეტაციის შეგნებული გამარტივება და მისი ქართულ-აფხაზური განზომილების უგულებელყოფა, საგრძნობლად ამცირებს ჩიხური ვითარებიდან გამოსვლის ძიების სივრცეს“ (29).

რა თქმა უნდა, ვიზიარებ ა. გეგეშიძის მოსაზრებას, რომ ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის მთავარი მიზეზი არა იმდენად რუსეთია, რამდენადაც „ქართულ-აფხაზური განზომილება“, რაზედაც ზემოთ აღინიშნა.

ფაქტიურად, აფხაზეთის იზოლაცია საქართველოსა და დასავლეთის მიერ დღემდე გრძელდება, მაგრამ არის კი აქედან შედეგი? იზოლაციური პოლიტიკით ხომ ვითარება არ შეცვლილა. აფხაზეთი იზოლაციისაგან თავის დაღწევის მთავარ ხელშემწყობ ფაქტორად კავკასიურ ფაქტორს მიიჩნევს, ჩერქეზების ფაქტორთან ერთად. რა პარადოქსულადაც არ უნდა გვეჩვენოს, აქ, პირდაპირ თუ ირიბად, იგულისხმება ქართული მხარდაჭერაც: ალბათ მომავალში სპეციალისტები შეისწავლიან აფხაზეთში ქართველებისგან დატოვებული და აფხაზების მიერ მოხმარებული ქონების, აგრეთვე, ამ წლების მანძილზე საქართველოდან გალის გავლით სოხუმში შეღწეული მატერიალური და ჰუმანიტარული დახმარების რაოდენობას.

2008 წლის აგვისტოს მოვლენების შემდეგ სულ უფრო ხშირად გაისმის დასავლეთში და საქართველოშიც, რომ აფხაზეთთან მიმართებით საჭიროა პოლიტიკის დივერსიფიკაცია. მხედველობაშია სოხუმის ხელისუფლების დეიზოლაცია არაღიარების კონტექსტში.

ამ მიზნით დასავლეთში უპირატესობას ანიჭებენ პროექტს „ჩართულობა არაღიარების გარეშე“. აფხაზეთში რუსეთის გავლენა ძალას იკრეფს, ქართველებთან მათი გაუცხოება ღრმავდება და მცირდება მომავალში მათი შერიგების ალბათობა.

შექმნილ ვითარებაში, საქართველოს “ნაციონალურ” ხელისუფლებას აფხაზეთი სამუდამოდ რომ არ დაეკარგა, - აღნიშნავს ა. გეგეშიძე, - „იზოლაციონისტური პოლიტიკის ფარგლებში იგი მისთვის „ლაგამის ამოდებას“ ანიჭებდა უპირატესობას“. „ჩართულობა“ უნდა იყოს ეტაპობრივი და მას თან უნდა ახლდეს სოხუმსა და თბილისს შორის დიალოგისა და თანამშრომლობის ხელშემწყობი ინიციატივები (30).

საქართველოში აღნიშნული პოლიტიკის გასატარებლად მ. სააკაშვილის ხელისუფლებამ გადადგა ისეთი ნაბიჯები, რომლებიც ბოლომდე არ იყო გააზრებული. ამავე დროს, რა თქმა უნდა, დადებით კონტექსტშია აღსანიშნავი ჩრდილოკავკასიური ფაქტორის აფხაზეთის პროცესში ჩართვა (რა თქმა უნდა, ამის ეფექტურობა გაცილებით მეტი იქნებოდა რუსეთთან ურთიერთობების აღდგენის კონტექსტში). მისასაღმებელი იყო 2010 წლიდან თბილისიდან ჩრდილოეთ კავკასიის მოსახლეობისათვის რუსულენოვანი ტელემაუწყებლობის გადაცემების ეთერში გაშვება, რუსეთის სამხრეთის ფედერალური ოკრუგის შემადგენლობაში არსებული ჩრდილოკავკასიური რესპუბლიკების მცხოვრებთა საქართველოში უვიზო შემოსვლა, თბილისში ჩერქეზული (ადიდური) კულტურის ცენტრის დაარსება. 2012 წლის ივნისში საქართველოს პარლამენ-

ტში „ჩრდილო კავკასიის ხალხებთან ურთიერთობების საქართველოს სტრატეგიის“ მიღება და სხვ. ამ ინიციატივების ფარგლებში ჯდება 2011 წელს საქართველოს პარლამენტის მიერ ჩერქეზთა გენოციდის აღიარება XIX საუკუნის რუსეთ-კავკასიის ომში.

ერთი შეხედვით ჩანს რეგიონული თანამშრომლობის იდეა, მაგრამ როდესაც ისინი ბოლომდე გააზრებული არ არის, ბევრი კითხვა იბადება და არსებული პრობლემები ამით კიდევ უფრო მიძიმდება. ამის ნათელი მაგალითია ჩრდილოეთ კავკასიის მოსახლეობის მიმართ ეთნიკური და არა სამოქალაქო ნიშნით მიდგომა, რაც სავიზო რეჟიმთან დაკავშირებულ სტრატეგიაში გამოვლინდა. კითხვები რჩება ჩრდილოეთ კავკასიასთან დაკავშირებით მ. სააკაშვილის ხელისუფლების მიერ გატარებულ სხვა ღონისძიებებთან მიმართებით, რაც რუსეთის ხელისუფლების იგნორირებით კეთდებოდა და ნაკლებად ეფექტურს ხდიდა აღნიშნულ ღონისძიებებს.

როგორც ექსპერტი ს. მარკედონოვი წერს, ბოლო სამი წლის მანძილზე ჩერქეზთა არნახული აქტიურობის პირობებში მარტო ყაბარდო-ბალყარეთში ტერორისტული აქტიურობისა და დივერსიების შედეგად დაიღუპა 90-ზე მეტი და დაიჭრა 40-ზე მეტი ადამიანი. მისივე აზრით, „რეგიონული ბარონების“, ეთნოელიტების ავტორიტეტი დაცემულია, რადგან ისინი ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე დაკავდნენ ძალაუფლების განმტკიცებითა და საკუთრების პრივატიზირებით, დაავიწყდათ თავისი ხალხისათვის მიცემული დაპირებები (31).

აფხაზეთშიც ანალოგიურ მდგომარეობას მოწმობს სეპარატისტთა პარლამენტის წევრის, პარტია „აფხაზეთის სახალხო ერთობის ფორუმის“ თანათავმჯდომარის რაულ ხაჯინბას მიერ 2012 წ. დეკემბერში ყრილობაზე გაკეთებული მოხსენება. მასში აღნიშნულია გართულებული სიტუაცია, რომ თანდათან იკარგება სულიერ ფასეულობა-

თა სისტემა, რაც ეროვნული იდეოლოგიის საფუძველს წარმოადგენს“ და რომ „ხელისუფლება განზეა გამდგარი საზოგადოებისა და ინტელიგენციისაგან, პარტიებისა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოძრაობებისაგან“ (32).

აფხაზეთშიც, ისევე როგორც ჩრდილოეთ კავკასიაში, ოფიციალური თავისი „სკამების“ შესანარჩუნებლად „ლოიალურია კრემლთან“, მაგრამ ამას ვერ ვიტყვით არაფორმალურად, რომლებსთვისაც „დიდი ჩერქეზეთის“ იდეა კვლავაც აქტუალურია და მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილსაც მისი სჯერა. რუსეთმა, აფხაზეთის აღიარებით, ამ იდეას ფაქტიურად ახალი ძალა შემატა.

შექმნილ ვითარებაში, როდესაც ჩრდილოეთ კავკასიაში, აფხაზეთში მდგომარეობა დაძაბულია (მეტწილად რუსეთის სამხედროებისა და მოსკოვის ეკონომიკური და სოციალური აქტიურობების გამო), რუსეთს ესაჭიროება საქართველო, როგორც გარანტი ჩრდილოეთ კავკასიაში სტაბილურობის შენარჩუნებისა და, პირიქით. ჩრდილოეთ კავკასიაში მშვიდობა და სტაბილურობა საქართველოს სახელმწიფოს უსაფრთხოებას ემსახურება და სწორი, გამიზნული პოლიტიკა ამ რეგიონში შეიძლება დადებითად აისახოს აფხაზეთის საკითხებზე.

ცნობილი პოლიტოლოგი ქ. გაჯიევი აღნიშნავს, რომ რუსეთისათვის (შეიძლება ვიგულისხმოდ - საქართველოსთვისაც - ჯ. კ.) მოდერნიზაციის გზაზე, ჩრდილოკავკასიური კონფლიქტოგენურობის საბოლოოდ გადალახვაში, ერთ-ერთ მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად იქცა ტერიტორიული მთლიანობისა და სახელმწიფოს მდგრადი უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის ეროვნულ-ტერიტორიული დაყოფის ჯერ კიდევ ბოლშევიკთა მიერ შემოღებული პრინციპი. ამიტომ, მისი აზრით, საჭიროა ახალი ფორმებისა და გზების ძიება ეროვნულ-ტერიტორიულიდან ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ფედერაციის გზაზე გადასასვლელად (33).

თუ ამ პრინციპის განხორციელებას დააპირებს მოსკოვი ჩრდილოეთ კავკასიის რეგიონში, დიდად არის შესაძლებელი, რომ მას პირდაპირ თუ ირიბად თბილისის მხარდაჭერა დასჭირდეს, რადგან არაა გამორიცხული ეთნონაციონალურ არაფორმალურ ლიდერებს მეზობელ საზღვარგარეთზე აპელირება მოუხდეთ.

ეროვნული თვითგამორკვევის საბჭოური მოდელის – ქვეყნის „ეროვნულ-ტერიტორიული“ ფედერაციის ფორმის გადახედვას საჭიროებს საქართველოც. ამასთან დაკავშირებით იგი რუსეთის მოკავშირე ხდება. ამ სცენარის შესაძლო განხორციელების შემთხვევისათვის აუცილებელია საქართველოს ჰქონდეს კარგი ურთიერთობები რუსეთთან და, რა თქმა უნდა, ქვეყნის შინაგანი მზაობა მის განსახორციელებლად. საჭიროა ქართული საზოგადოების (განსაკუთრებით აფხაზეთთან მიმდებარე რეგიონების – სამეგრელოს, სვანეთის მოსახლეობის) ჩართულობა ამ პროცესში.

ამჟამად საქართველოში შემუშავებულია ტოლერანტობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფცია, რომელიც ყველა მოქალაქეს უქმნის შესაძლებლობებს შეინარჩუნოს და განავითაროს საკუთარი სამოქალაქო იდენტობა.

კონცეფციის მიმართულებებია კანონის უზენაესობა, განათლება და სახელმწიფო ენა, მასმედია და ინფორმაციის მისაწვდომობა, პოლიტიკური ინტეგრაცია და სამოქალაქო ჩართულობა, ეკონომიკური და რეგიონული ინტეგრაცია, კულტურა, თვითმყოფადობის შენარჩუნება (34).

ყოველივე ეს თავის მხრივ ხელს შეუწყობს საქართველოსა და ჩრდილოეთ კავკასიაში არსებული ეთნიკური ინტეგრაციის ტრანსფორმირებას თანამედროვე, სამოქალაქო იდენტიფიკატორებში და ამით ბევრად მოიხსნება ერთა თვითგამორკვევის ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომიების საბჭოთა მიდგომის დღემდე არსებული ინერცია.

დასკვნა

პოსტსაბჭოური აფხაზეთის მიმართ თბილისის მიერ გატარებული იზოლაციონიზმის პოლიტიკა კონფლიქტის დარეგულირების საქმეში დღემდე არაეფექტური აღმოჩნდა. ამ პოლიტიკის სისუსტე განპირობებულ იქნა ჩრდილოეთ კავკასიის ფაქტორის გაუთვალისწინებლობით და რუსეთთან კონფრონტაციულობით.

ამრიგად, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ერთობლივი ძალისხმევით საჭიროა კავკასიაში კონფლიქტური რეგიონების დეიზოლაცია და ახალი სამოქალაქო იდენტობის ფორმირება რეგიონებში. ახალი, ერთიანი სამოქალაქო-პოლიტიკური საზოგადოების ფორმირებისათვის საქართველოსა და მთლიანად რეგიონში მიმდინარე პროცესები გვეკარნახობს სახელმწიფოებრივი მართვისა და სოციალურ-კულტურულ სფეროში არსებული ინსტიტუციების გადაფასებას, თვითმმართველობაზე, ადამიანის უფლებებსა და სხვა ფასეულობებზე დაფუძნებული საზოგადოების ფორმირებას. ამისათვის აუცილებელია ადგილობრივ ელიტებთან ურთიერთობის დამყარება მართვის, საგანმანათლებლო პროცესის, სოციალური პოლიტიკის წარმართვაში და სხვ. ყოველივე ამის განხორციელება შესაძლებელი იქნება სახელმწიფოს დეცენტრალიზაციისა და მართვის ფუნქციების რეგიონულ დონეზე რეალურად გადაცემის შემთხვევაში.

ყველაზე მთავარი, რაც ოცი წლის ისტორიამ გვაჩვენა, ისაა, რომ ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური კონფლიქტების მოგვარება უნდა მოხდეს რუსეთისა და საქართველოს ხელისუფლების შეთანხმებული პოლიტიკით. ჩრდილოკავკასიურ რესპუბლიკებსა და სამხრეთ რუსეთის სუბიექტებს (კრასნოდარისა და სტავროპოლის მხარეები, როსტოვის ოლქი) მოსკოვისა და თბილისის შეთანხმების შემდეგ პროცესების ერთგვარი კატალიზატორის როლის შესრულება შეუძლიათ.

საქართველოში 2012 წლის ოქტომბერში არჩევნებით მოსულმა ხელისუფლებამ რუსეთთან ურთიერთობების აღდგენისა და განვითარების აუცილებლობას გაუსვა ხაზი და, იმედია, ამ ურთიერთობების ძირითადი ვექტორი, რეგიონალიზაციის პრინციპიდან გამომდინარე, ჩრდილოეთ კავკასიაში იქნება გადატანილი. ყოველივე ეს საქართველოს შესაძლებლობას მისცემს შეიძინოს რეგიონული ქვეყნის ფუნქცია. იმედის მომცემია ქვეყნის თვითმმართველობის შემდგომი განვითარებისათვის პარლამენტში შესაბამისი კანონის მომზადების შესახებ განცხადების გაკეთება, რომელიც, ვიმედოვნებთ, საზოგადოების აქტიური მონაწილეობით იქნება შემუშავებული და პრაქტიკაში გატარებული.

საქართველოსა და რუსეთის თანამშრომლობა კავკასიაში ხელს შეუწყობს ისეთი ინსტიტუტების ჩამოყალიბებას, რომლებსაც შეეძლება რეგიონული მასშტაბის პროცესების რეგულირება, ჰორიზონტალური სოციალურ-კულტურული კავშირებისა და მთელი კავკასიის ინტეგრაციის უზრუნველყოფა.

ლიტერატურა

შესავალი

Н. Луман, Общество общества, М., 2011, გვ. 229

თავი I. პრობლემის ისტორიოგრაფია

- 1 მ. ლორთქიფანიძე, აფხაზები და აფხაზეთი. თბ.,1990.გვ.36.
2. გ.გასვიანი, ქართველი მეცნიერები პავლე ინგოროყვას შეხედულებებზე აფხაზეთისა და აფხაზების შესახებ. თბ. 2003.
3. გ. ანჩაბაძე, ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების საკითხები, II. თბ.2011, გვ.139.
4. ა ბაქრაძე, აფხაზეთისათვის. თბ., 2002, გვ. 52-55.
5. ბ.კვარაცხელია, ნიკო ჯანაშიას კულტურულ-საგანმანათლებლო და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობა. თბ., 2009, გვ. 67,78.
6. ჯ. გამახარია, ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობათა ისტორიიდან, თბ., 1991, გვ. 12.
7. А. Лепсаия, Аспекты грузино-абхазского конфликта. Материалы грузино-абхазской конференции и «первые итоги». Москва, 4-8 июля 2002, გვ. 50.
8. ჯ. გამახარია, დასახ. ნაშრ., გვ. 12.
9. А. Лепсаия, დასახ. ნაშრ., გვ. 50.
10. ბ.კვარაცხელია, დასახ. ნაშრ., გვ. 78.
11. А. Лепсаия, დასახ. ნაშრ., გვ.51.
12. А. Ментешавили, Исторические перспективы современного сепаратизма в Грузии, Тб., 1998, გვ. 27.
13. А. Ментешавили, დასახ. ნაშრ., გვ. 43-44.

14. Э. В. Хоштария-Броссе, История и современность. Абхазская проблема в конфликтологическом аспекте, Тб., 1996, გვ. 100.
15. Э. В. Хоштария-Броссе, დასახ. ნაშრ., გვ. 103.
16. В. А. Шнирельман, Войны памяти. Мифы, идентичность и политика в Закавказье, М., 2003, გვ. 266.
17. О. Дамения, Абхазо-грузинский конфликт, проблемы и перспективы урегулирования // Аспекты грузино-абхазского конфликта, т. 2, М., 2000, გვ. 229.
18. Э. Хобсбаум, Эпоха крайностей. Короткий двадцатый век 1914-1991. М., 2004, გვ. 42.
19. Г. Нодиа, Грузины и абхазы. Путь к примирению, М. 1998, გვ.28.
20. Л. Тоидзе, К вопросу о политическом статусе Абхазии. Страницы истории 1921-1931 гг. Тб., 1996, გვ. 7.
21. Л. Тоидзе, დასახ. ნაშრ., გვ. 21.
22. В. Чирикба, Грузино-абхазский конфликт: в поисках путей выхода // Грузины и абхазы. Путь к примирению. М., 1998, გვ. 75.
23. Л. Тоидзе, დასახ. ნაშრ., გვ. 28.
24. В. А. Захаров, А. Г. Аршев, Е. Г. Семерикова, Абхазия и Южная Осетия после признания. Исторический и современный контекст, М., 2010, გვ. 58.
25. Ю. Анчабадзе, Грузия-Абхазия: трудный путь к согласию // Грузины и Абхазы. Путь к примирению, М., 1998, გვ. 109.
26. გ. ნოდია, საქართველო: მოწვევადობის განზომილებები // სახელმწიფოებრიობა და უსაფრთხოება. საქართველო “ვარდების რევოლუციის” შემდეგ. ბრუნო კოპიტერსისა და რობერტ ლეგვოლდის რედაქციით, თბ., 2006, გვ. 66.
27. შ. მაღაშია, კონფლიქტების ანატომია, თბ. 2011; ა. სონდულაშვილი, აფხაზი თუ აფსუა? თბ., 2007; სახელმწიფოებრიობა და უსაფრთხოება. საქართველო “ვარდების რევოლუციის” შემდეგ. ბრუნო კოპიტერსისა და

- რობერტ ლეგვოლდის რედაქციით, თბ., 2006; აფხაზეთი: დეიზოლაცია არაღიარების კონტექსტში, თბ., 2011; რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში – სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ 1989-2005. პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული.
28. შ. მაღაშხია, დასახ. ნაშრ., გვ. 11-59.
 29. გ. ნოღია, 2006, დასახ. ნაშრ. გვ. 62.
 30. ქრ. ციურხერი, 1989-1993 წლები. სიძნელეების ხანა საქართველოს ისტორიაში // სახელმწიფოებრიობა და უსაფრთხოება. საქართველო “ვარდების რევოლუციის” შემდეგ. ბრუნო კოპიტერსისა და რობერტ ლეგვოლდის რედაქციით, თბ., 2006, გვ. 149-150.
 31. ს. კორნელი, ავტონომია – კონფლიქტების წყარო // ცივილიზაციური ძიებანი, №2, 2004, გვ. 44.
 32. აფხაზეთი: დეიზოლაცია არაღიარების კონტექსტში, თბ., 2011.
 33. იქვე, გვ. 3.
 34. რ. გელანტია, აფხაზეთი, საქართველო პოსტკომუნისტური ლაბირინთი, თბ., 2011, გვ. 372.
 35. Frederik Coene, The Caucasus: an introduction, London and New York, 2010, გვ. 148.
 36. რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში – სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ 1989-2005. პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, მთ. რედ. თ.დიასამიძე, თბ., 2005, გვ. 286.
 37. МЧА (Международная Черкесская Ассоциация) 1991-2011 .Сборник документов и материалов Нальчик, 2011.
 38. Обращение представителей интеллигенции Грузии к интеллигенции Кабардино-Балкарии // Газета Юга, №18, 1 июня, 1994.

თავი II. აფხაზურ-ქართული ინტეგრაციის სოციალურ-კულტურული ასპექტები

1. X. Б. Мамсиров, Модернизация культур народов Северного Кавказа в 20-е годы XX века. Нальчик, 2004, გვ. 64.
2. ა. თოთაძე, აფხაზეთის მოსახლეობა, ისტორია და თანამედროვეობა, თბ., 1995, გვ. 105.
3. Народное хозяйство Абхазской АССР за 60 лет. Юбилейный статистический сборник, Сухуми, 1981, გვ. 41-44.
4. დ. ჯოჯუა, აფხაზეთი 1938-2006 წლებში: რეგიონალური ისტორიული პროცესების ასპექტები, თბ., 2007, გვ. 86.
5. Э.В.Хоштария-Броссе, История и современность. Абхазская проблема в конфликтологическом аспекте, Тб., 1996, გვ. 117.
6. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, 1985-1990. სტატიკური კრებული, თბ., 1996, გვ. 13.
7. Народное хозяйство Абхазской АССР за 60 лет. Юбилейный статистический сборник, Сухуми, 1981, გვ. 97-104.
8. Народное хозяйство СССР в 1990 г. М., 1991, გვ. 67-68.
9. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, 1985-1990. სტატიკური კრებული, თბ., 1996, გვ. 4.
10. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ. 14, ა. 119, ს. 475, ფ. 6.
11. Э. В. Хоштария-Броссе, 1996, დასახ. ნაშრ., გვ. 116.
12. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, 1921-1991 წწ., ფ. 14, ა. 12, ს. 242, ფ. 27.
13. იქვე, ა. 13, ს. 26, ფ. 116.
14. იქვე, ა. 2, ს. 657, გვ. 85-88.
15. იქვე, ფ. 13, ა. 7, ს. 63, ფ. 212.
16. В. А. Шнирельман, Войны памяти. Мифы, идентичность и политика в Закавказье, М., 2003, გვ. 268.

17. ზ. პაპასქირი, ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წარსულიდან, II, 1917-1993. თბ., 2007, გვ. 134.
18. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ. 14, ა. 28, ს. 1, ფ. 78-157.
19. იქვე, ა. 26, ს. 1, ფ. 132.
20. Б. З. Квициния, Глобализация и этнонациональный компонент // ж. «Вопросы философии», №9, М., 2011, გვ. 173.

თავი III. აფხაზეთის კონფლიქტის პრობლემა ჩრდილოკავკასიურ კონტექსტში

1. МЧА 1991-2011. Сборник документов и материалов, Нальчик, 2011, გვ. 10.
2. გაზ. “Северный Кавказ”, №41, Ноябрь, 1991.
3. გაზ. “Кавказский дом“, №30, Октябрь, 1992.
4. Дж. Квициани, В Кабарде все спокойно // газ. “Свободная Грузия“, 5 февраля 1993.
5. გაზ. “Нарты”, №5, Сентябрь, 1993.
6. МЧА 1991-2011. Сборник документов и материалов, Нальчик, 2011, გვ. 53.
7. რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ (1989[†] 2005). პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, თბ., 2005.
8. გაზ. “Хасэ”, №8, Апрель, 1996.
9. Дж. Квициани, Учиться демократии // газ. “Свободная Грузия“, №78, 1 июня, 1996.
10. იქვე.
11. Дж. Квициани, Грузия-Северный Кавказ // газ. “Свободная Грузия“, №125, 9 августа 1994.
12. გაზ. “Северный Кавказ”, №31, 1995.

13. გაზ. “Нарты”, №2, 1995.
14. Дж. Квициани, Национальный вопрос на Северном Кавказе // газ. “Свободная Грузия“, №3. 10, января, 1996.
15. რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში – სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ (1989–2005). პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტების კრებული, თბ., 2005, გვ. 214-215.
16. Декларация. За межнациональное согласие, мир, экономическое и культурное сотрудничество на Кавказе (принято на встрече глав государств Азербайджанской Республики, Республики Армения, Грузии, Российской Федерации) // ж. “Научная мысль Кавказа”, №2, 1996, გვ. 3-5.
17. გაზ. “Северный Кавказ”, №31, 1995.
18. რუსეთის მთავრობის 1994 წლის 19 იანვრისა და დსთ-ს სახელმწიფოების მეთაურთა საბჭოს 1996 წლის დადგენილებით, ჩეჩნეთის ტერიტორიაზე მიმდინარე სამხედრო მოქმედებებთან დაკავშირებით, ფაქტიურად აკრძალულ იქნა გადაადგილება აფხაზეთიდან დსთ-ს მიმართულებით და პირიქით; აიკრძალა, აგრეთვე, დსთ-ს მოქალაქეთა რაიმე სახის კონტაქტები კონფლიქტური რეგიონების სივრცესთან.
19. რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში – სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ (1989–2005), გვ. 404.
20. МЧА 1991-2011, გვ. 167.
21. Дж. Квициани, Коллеги из Кабардино-Балкарии // газ. “Свободная Грузия“, №152, 9 января, 1996.
22. გაზ. “Адыгэ хасэ”, №12, Март, 1996.
23. Дж. Квициани, Эскалация упрямства // газ. “Свободная Грузия”, №97, 14 сентября, 1995.
24. Дж. Квициани, Грузино-российские отношения: проблемы и перспективы // ж. “Научная мысль Кавказа”, №1, 1998, გვ. 48-50.

25. რ. გელანტია, აფხაზეთი, საქართველო პოსტკომუნისტური ლაბირინთი, თბ., 2011, გვ. 208.
26. МЧА 1991-2011, გვ. 257-259.
27. რეგიონული კონფლიქტები საქართველოში – სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, აფხაზეთის ასსრ (1989–2005), გვ. 437.
28. С.М. Маркедонов, Проблема российского сепаратизма после распада СССР // Россия в глобальной политике, №6, 2012.
29. აფხაზეთი: დეიზოლოცია არაღიარების კონტექსტში, თბ., 2011, გვ. 3.
30. იქვე, გვ. 62.
31. С.М. Маркедонов, დასახ. ნაშრ.
32. გაზ. “Республика Абхазия”, №144, 26 декабря, 2012.
33. К.С. Гаджиев, Сравнительная политология, М., 2012, გვ. 313.
34. Оценка гражданской интеграции национальных меньшинств Тбилиси, 2010, გვ. 125-129.

Джони Джокиевич Квициани

Проблемы абхазско-грузинской интеграции

в XX – XXI вв.

(Аспекты социально-культурных проблем)

Резюме

В введении работы отмечается, что неупорядоченность проблемы Абхазии является препятствующим фактором в процессе демократического строительства Грузии как с точки зрения безопасности страны, так и социально-культурной реинтеграции Абхазии. В связи с этим актуальной представляется задача выявления причин дезинтегрирующих факторов, возникших еще в условиях советской модернизации, с учетом конфликтной ситуации.

Положение особенно усугубилось после русско-грузинской войны 2008 г., когда Россия признала естественно-географическую и историческую часть Грузии - Абхазию - независимым государством. Это обстоятельство создает много проблем самим абхазам, а также русским как в стране, так и за ее пределами.

Не обусловлена ли создавшаяся между Грузией и Россией ситуация результатами советской модернизации? Какие социально-культурные факторы, возникшие в СССР, вызвали, предположительно, не столько дезинтеграцию Грузии, но и развал самого Союза? Не стали ли Грузия и Россия жертвой советской модернизационной политики?

В первой главе дается историографический анализ исследуемой проблемы грузино-абхазских социально-культурных отношений советского периода. В результате изучения широкого круга монографического и документального материала автор приходит к заключению, что они носят политизированный характер. Особенно грешит этим постсоветская исто-

риография. Так, при рассмотрении абхазского письма, языка, науки, образования и др. субъективные оценки явно превышают объективные. И вина в этом ложится, по мнению многих русских и абхазских исследователей, на «недальновидную политику грузинского руководства». Вообще абхазские ученые отмечают осевшие в исторической памяти явления советского периода, в частности репрессивную политику «грузинизации», снижение государственно-правового статуса, массовое заселение Абхазии грузинами в 30-50 гг. и признание «научной истиной» идентичность грузин и абхазов. По их же мнению, в постсталинский период одиозные формы «грузинизации» были преодолены, но формальный характер государственных полномочий автономной республики и зависимость от Тбилиси оставались раздражающими факторами в грузино-абхазских взаимоотношениях. В результате всего этого, считает Ю. Анчабадзе, в 1957, 1964, 1967, 1987 гг. ситуация становилась взрывоопасной, а в 1989 г. имело место межэтническое кровавое столкновение, закончившееся жертвами с обеих сторон.

Таким образом, большая часть литературы, посвященной грузино-абхазской проблематике, отведена исследованию причин конфликтов, имевших место в конкретном историческом периоде, и их анализу. Она (литература - Дж. К.), начиная с вопросов образования, политизирована и зачастую носит субъективный, пристрастный характер. Их авторы оценивают процессы, происходившие в Грузии в XX в., в контексте локальной истории грузино-абхазских взаимоотношений. Кроме того, следует учесть и то обстоятельство, что данная ими оценка грузино-абхазских взаимоотношений в меньшей степени связана с культурно-цивилизационными методологическими подходами и модернизационными процессами, имеющими место во всем мире и, в частности, в России.

Вместе с тем, считаем необходимым отметить, что вышеназванные материалы, касающиеся постсоветского абхазского конфликта и его урегулирования, не уделяют

должного внимания по меньшей мере двум значительным факторам.

Первый - это соседский, региональный (северокавказский) фактор, второй - это отсутствие рассмотрения причин конфликта в культурно-цивилизационном, модернизационном контексте. В связи с последним упущены и не проанализированы противоречия отжившего свой век этнонационализма и декларированного «сожителства» гражданских наций.

Во второй главе «Советская модернизация в Абхазии» отмечается, что по окончании первой мировой войны, с 1918 г. Грузия активно включается в модернизационные процессы, став, вместе с другими европейскими странами, на путь дальнейшего развития (рыночной экономики, гражданского общества, правового государства).

Однако названный процесс был вытеснен большевистской моделью модернизации, которую Советская Россия начала осуществлять сразу же по установлении на Кавказе советской власти. Новые культурно-цивилизационные факторы (социальная и географическая мобильность населения, интенсивность и многообразие взаимоотношений, массовое образование, возникновение национальной интеллигенции) вызвали к жизни новые социально-культурные возможности этнонациональной консолидации. Однако каким образом использовал большевизм эти факторы для формирования нового общества и нового, советского человека, хорошо видно на примере грузино-абхазского «социалистического строительства».

Модернизация как культурно-цивилизационный процесс преобразования общества имеет свою основу. Выдающийся грузинский мыслитель и общественный деятель Илья Чавчавадзе считал такой основой «язык, отечество, веру». Она подразумевала формирование современной индустриально-цивилизационной системы путем развития культуры и экономики на местной почве и углубления образования.

Иначе видели этот процесс большевики, объявляя «административную» войну традиционной культуре, нравам и обычаям, религии. Коммунисты хорошо понимали, что для осуществления намеченного ими «глобально-социалистического» проекта вовсе не требуется использовать новые, модернизационные факторы для социальной интеграции местного общества. Поэтому в процессе проведения советской модернизации - индустриализации, коллективизации и культурной революции - они считали приоритетным формирование соответствующей системы (советский народ), что происходило за счет игнорирования местных интеграционных процессов. Осуществление же этого плана во многом зависело от создания на местах национально-культурных автономий. Эту идею в России основным принципом самоопределения наций считали еще социал-демократы (меньшевики). Большевики разделяли эту идею до прихода к власти, потом же осуществили ее формальную легализацию. Это касалось образования, функционирования театров, библиотек и т. д. Задача заключалась в том, чтобы подать местному, нерусскому населению идеи «центра» на понятном ему языке. Однако следует заметить, что большевики исказили суть идеи.

Известно, что культурная автономия в политическом государстве представляет собой хорошую базу для развития гражданского общества, которое способствует формированию в обществе демократических процедур соглашения с целью согласования интересов национальной и государственной властей. В конечном счете гражданское общество берет под контроль интересы власти. Кабардино-балкарский ученый Х. Мамсиров, который анализирует культурную модернизацию северокавказских народов в 20-ых годах XX в., считает, что таким путем, по европейскому понятию, формируется нация как синоним государства и партнер власти в процессе модернизации. Большевики же, по мнению Х. Мамсирова, культурную самостоятельность народов изначально же поставили под

контроль власти, исказив тем самым суть культурной автономии (Мамсиров, 2004, 64).

Поставленный большевиками «с ног на голову» механизм взаимодействия во многом обусловил то, что не общество диктовало власти свои интересы, а, наоборот, власть использовала культурные структуры для навязывания обществу своей воли.

История подтвердила, что власть Грузинской демократической республики концентрировала внимание именно на создании в Абхазии национально-территориальной автономии, а не формировании в Грузинском государстве еще одного государства, что, впрочем, осуществили большевики 31 марта 1921 г. Правда, не только Абхазия, но и сама Грузия в условиях СССР реально не были подлинными государствами, тем более независимыми.

К настоящему времени население Абхазии характеризуется этническим многообразием. Большевики, вместо того, чтобы позаботиться о формировании здесь сознания гражданской идентичности и горизонтальных структур самоуправления, отдали приоритет созданию этнократического режима. Подобный подход в Грузии, да и не только здесь, противоречил принципам государственного федерализма, разжигал недоверие между народами и сепаратистские настроения. Предоставление привилегий лишь одному этносу в Абхазии в корне противоречило принципам демократии, тем более, что сами абхазы в Абхазии являли собой этническое меньшинство.

Следует отметить, что центр осознавал результаты социальной интеграции, обусловленной процессом модернизации, но не мог поступиться режимом автократического, вертикального управления, являющегося его опорой. Общество же, учитывая современное культурно-цивилизационное развитие, подобный «отсталый» режим управления уже не удовлетворяло. Правда на XX съезде КПСС «культ личности» был подвергнут строгой критике, но, к сожалению, в существующей

системе управления страной не произошло значительных позитивных изменений, скорее наоборот - субъективизм и волюнтаризм получили еще большее распространение.

Но вернемся к автократическому режиму Абхазии и т. н. политике его сторонников. Следует отметить, что, несмотря на урбанизационные процессы, в целом в Абхазии, в отличие от Грузии и почти всех республик Российской Федерации, городское население, по сравнению с сельским, не стало доминантным. Например, городское население в Грузии в 1991 г. составляло 52,6% всего населения, в Абхазии же этот показатель равнялся 47,8%. В автономных республиках Северного Кавказа Российской Федерации этот показатель соответственно был: в Кабардино-Балкарии - 61,5%, Северной Осетии - 68,9%, в Дагестане же и Чечено-Ингушетии - 44% и 45,8% соответственно, что немного ниже по сравнению с показателем городского населения Абхазии (Народное хозяйство Абхазской АССР, 1991, 67-68). Такое положение вещей, т. е. доминирование сельского населения являлось основной опорой этнократического режима Абхазии, основой его «воспроизводства». Неслучайно, что во главе почти всех сепаратистских акций в Абхазии стояли сельские жители. Аграрный сектор был ведущим в республике - в сельском хозяйстве было занято 20% от общего количества занятого населения (Социально-экономическое положение Абхазской автономной республики, 1985-1990, 4).

Во второй же главе анализируется положение дел в сфере языка и образования. В Абхазии, с точки зрения дискриминации языка, в критической ситуации оказались как сами абхазы, так и грузины. Истории создания абхазского письма посвящено немало трудов (см. Т. Мибчуани, З. Папаскири, Б. Кварацхелия, Д. Долбаидзе и др.).

Не имея собственного письма, абхазы зачастую стояли перед выбором. Сначала русский ученый Петр Услар в 1862 г. на основе русской графики создал абхазскую азбуку, которая

оказалась сложной, поскольку на ее основе трудно было передать звуки абхазской речи. Затем, в 1892 г. педагог К. Мачавариани и его ученик Дмитрий Гулия составили новую азбуку на основе грузинской графики. После этого, в 20-ых годах XX в. Нико Марр создал абхазскую азбуку уже на основе латинской графики. К сожалению, и эта попытка оказалась тщетной. В 1938 г. стараниями Дмитрия Гулия, Акакия Шанидзе и Симона Джанашиа была создана абхазская азбука опять же на основе грузинской графики, но эта история закончилась тем, что в 1951 г. азбука была вновь разработана на основе русской графики. Подобное обстоятельство и стало причиной того, что, как отмечает абхазский ученый Лорик Маршания, к 1980 году из 83 тысяч абхазов лишь несколько десятков полноценно владели абхазским языком, остальные же родной язык знали лишь на бытовом уровне, используя его для общения (Архив Президента Грузии, ф. 14, о.119, д. 475, л.6). И еще один факт - по переписи населения СССР 1989 г. из живущих в Грузии абхазов только 2,4% владели грузинским, русским - 80,5%, а из проживающих в Абхазии абхазов грузинским владели 1,6%, русским - 81,5% (Хоштария-Броссе, 1996, 116).

Таким образом, подобное незавидное положение с точки зрения знания родного языка было следствием политики Кремля в Абхазии. Здесь речь идет не о формировании в Грузии гражданской нации, социально-культурной интеграции, отнюдь. Удивительно то, каким образом мыслили в Кремле создание нового социального единства - «советского народа» - в то время как, и это видно хотя бы на примере Грузии, шел процесс формирования этнократического общества. Язык, образование, культура - эти сферы использовались для искусственного инициирования в республике межэтнических и сепаратистских процессов.

В конце этой главы констатируется, что не только с 50-ых годов XX в., но и на протяжении всего советского периода социально-культурная интеграция Абхазии с Грузией, по

большей части из-за отсутствия в СССР политической демократии и развитого гражданского общества, была исключена. Формирование в республике «многоязычия» и плюрализма образовательного пространства усилило в обществе дезинтеграционные процессы, возникли проблемы в межнациональных отношениях. Большая доля вины в этом лежит на советской национально-государственной политике, приведшей ситуацию к логическому концу. Подтверждением сказанного служат конфликт в Абхазии в 1992-1993 гг., русско-грузинская война в августе 2008 г. Беда в том, что СССР, исходя из государственно-политической системы общества, граждан единого государства осознавал как нацию, видя вектор развития по схеме «от нации к государству», в отличие от Европы, где развитие шло по схеме «от государства к нации».

В третьей главе «Проблема абхазского конфликта в северокавказском контексте» показана политика изолирования конфликта и реакция на это северокавказских соседей.

Как было уже отмечено выше, с 1990-ых годов в республиках Северного Кавказа (за исключением Чечни) идея этнонационализма открыто не поддерживалась обществом. Инициатива модернизации под флагом этнонационализма переходит от неформалов к официозу.

Положение особенно усугубилось после «революции роз», поскольку противоборствующие стороны выбрали взаим-оисключающие геополитические векторы. Абхазские политики с целью дистанцирования от Грузии обратились за помощью к России и попытались экономически и политически интегрироваться с ней. Грузия же выбрала путь интеграции с НАТО и Евросоюзом, надеясь на ослабление позиций России и создание благоприятных условий для восстановления территориальной целостности. Грузия полагала, что абхазы согласятся установить мир и вернуть беженцев в родные места.

Следует отметить, что с 2000 г. этнонационализм на Кавказе уступает свои позиции. Это хорошо видно на примере

Чечни, когда усилия ее правительства были восприняты в контексте борьбы с международным терроризмом. В связи с этим изменилось и отношение США и стран Евросоюза к северокавказской политике России.

Однако, несмотря на ослабление этнонационализма на Северном Кавказе вообще, он все-таки еще сохраняет свои позиции в западной части региона в виде «черкесского вопроса». Идея его разрешения становится особенно актуальной после русско-грузинской войны 2008 г.

Русско-грузинская война в августе 2008 г. С ноября 2007 г. в Грузии начались многотысячные выступления протестующих против внутренней и внешней политики правительства. Власть президента М. Саакашвили пытается установить в стране либеральную демократию «старыми» авторитарными методами. Безработица, элитарная коррупция, контроль над свободой слова, на шумевшие убийства, недобросовестная работа судебных органов, замороженные конфликты и т. д. вызвали кризис в стране, что привело к отставке президента.

Пятидневная кровопролитная война принесла значительные убытки обеим сторонам, особенно Грузии: погибли и были ранены сотни солдат и мирных жителей, страна понесла большие материальные убытки, была разгромлена военная инфраструктура, а главное - Грузия потеряла контроль над Ахалгорским районом (Цхинвальский регион) и Кодорским ущельем (Абхазия). Далее случилось худшее: Российская федерация юридически признала независимость Абхазии и Южной Осетии, нарушив тем самым международные правовые нормы.

Естественно, грузинская сторона и вместе с ней международное содружество не признает нового геополитического статус-кво и полагают, что Грузия восстановит территориальную целостность. Каким будет этот путь – покажет время, но до этого «играющим» на Кавказе силам следует найти компромисс между ими же признанными

взаимоисключающими принципами - между территориальной целостностью страны и правом наций на самоопределение.

Деизоляция Абхазии в контексте непризнания.

После августовских событий 2008 г. стало ясно, что в разрешении конфликтов в Грузии Россия играет исключительную роль. Однако, как отмечает политолог А. Гегешидзе, «сознательное упрощение интерпретации конфликта грузинской властью и игнорирование его грузино-абхазского измерения значительно сужает рамки поиска выхода из тупиковой ситуации» .

Мы, безусловно, разделяем мнение А. Гегешидзе о том, что главная причина грузино-абхазского конфликта коренится не столько в России, сколько в «грузино-абхазском измерении».

Фактически изоляция Абхазии Грузией и Западом продолжается по сей день, но каков от этого результат? Ведь политика изоляционизма не изменила положение. Главным фактором избавления от изоляции Абхазия считает кавказский фактор, вместе с черкесским фактором. Как это ни парадоксально, но здесь прямо или косвенно подразумевается и поддержка грузинской стороны: очевидно, когда-нибудь в будущем специалисты изучат и оценят оставленное грузинами и использованное абхазами достояние, а также объем материальной и гуманитарной помощи в течение этих лет, идущей из Грузии в Абхазию через Гальский район.

После августа 2008 г. и в Грузии, и на Западе все чаще говорят о необходимости диверсификации политики по отношению к Абхазии. Имеется в виду деизоляция сухумской власти в контексте непризнания. С этой целью на Западе предпочитают проект «включенность без признания». В Абхазии растет влияние России, отчуждение абхазов от грузин углубляется и остается малая вероятность их примирения.

В Абхазии, как и на Северном Кавказе, официоз с целью «усидеть на стульях» лоялен к Кремлю, однако этого нельзя сказать о неформалах, для которых идея «Великой

Черкесии» все еще актуальна. Следует отметить, что эта идея популярна и в определенной части населения, а признание Россией независимости Абхазии вдохнуло в идею новую силу.

В создавшейся ситуации, когда обстановка на Северном Кавказе и Абхазии напряжена (по большей части из-за военного присутствия России и ее экономической и социальной активности), Россия нуждается в Грузии как гаранте сохранения на Северном Кавказе мира и стабильности, и, наоборот, мирный Северный Кавказ является гарантом безопасности Грузинского государства. Поэтому правильная, целенаправленная политика может положительно решить абхазский вопрос.

Известный политолог К. Гаджиев отмечает, что для России (можно сказать -и для Грузии - Дж. К.) на пути модернизации в преодолении северокавказской конфликтности и обеспечении прочной безопасности государства одним из главных мешающих факторов являются территориальная целостность и принцип национально-территориального разделения, введенный еще большевиками. По мнению К. Гаджиева необходим поиск новых путей и форм для перехода от национально-территориальной к административно- территориальной федерации (33).

Если Москва приступит к реализации этого принципа на Северном Кавказе, то существует большая вероятность того, что ей прямо или косвенно понадобится поддержка Тбилиси, поскольку не исключено, что этнонациональным неформальным лидерам придется апеллировать к соседнему зарубежью.

Отметим, что в пересмотре советской модели - «национально-территориальной» федерации-нуждается и Грузия. В этом смысле она становится как бы союзницей России, и для реализации подобного сценария необходимо иметь подходящие отношения с Россией, а главное - внутренне быть готовой к его осуществлению. Необходима также включенность

грузинского общества (особенно населения прилегающих к Абхазии регионов - Мегрелии и Сванетии) в этот процесс.

В настоящее время в Грузии разработана национальная концепция толерантности и гражданской интеграции, дающая возможность каждому гражданину сохранить и развить собственную гражданскую идентичность.

Основными направлениями концепции являются верховенство закона, образование и государственный язык, масс-медиа и доступность информации, политическая интеграция и гражданская включенность, экономическая и региональная интеграция, культура, сохранение самобытности.

Все это, в свою очередь, окажет содействие трансформации существующих на Северном Кавказе и в Грузии этноидентификаторов в современные гражданские идентификаторы, что намного уменьшит инерцию советского подхода к вопросу самоопределения наций в национально-территориальных автономиях.

В заключении сказано, что сотрудничество Грузии и России на Кавказе окажет содействие в формировании таких институтов, которые смогут регулировать процессы регионального масштаба, обеспечить горизонтальные социально-культурные связи и интеграцию всего Кавказа.

სარჩევო

შესავალი.....	3
თავი I. პრობლემის ისტორიოგრაფია.....	6
თავი II. აფხაზურ-ქართული ინტეგრაციის სოციალურ-კულტურული ასპექტები.....	26
თავი III. აფხაზეთის კონფლიქტის პრობლემა ჩრდილოკავკასიურ კონტექსტში.....	42
დასკვნა	67
ლიტერატურა.....	69
Проблемы абхазско-грузинской интеграции в XX – XXI вв. (Аспекты социально-культурных проблем) Резюме	76

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 1, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge